

ROMANOVODÌ

ROMSKÁ DUŠE

1-2//2014

CENA VÝTISKU: 25 Kč
ROČNÍK XII

Gipsy.cz

doporučuje

Romano Vodi

www.romea.cz

 facebook.com/romanovodi

 facebook.com/sdruzeniromea

VÁŽENÍ ČTENÁŘI,

PŘEDPLATNÉ ROMANO VOĐI
ČINÍ OD ROKU 2014 250 Kč.

KAŽDÝ PŘEDPLATITEL SE NOVĚ
MŮŽE STÁT BRONZOVÝM ČLEMEM
KLUBU PŘÁTEL ROMEA O.P.S.

O DALŠÍCH MOŽNOSTECH ČLENSTVÍ
A KLUBU PŘÁTEL SE DOZVÍTE VÍCE
V DALŠÍM ČÍSLE A NA
WWW.ROMEA.CZ

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS MENŠINOVÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

Předplaťte si Romano Vodi

Připravujeme pro Vás měsíčník se společensko-kulturním zaměřením, v pestrém a moderním vizuálním kabátě. Kromě aktuálních informací ze světa Romů nabízí čtenářům možnost získat hlubší vzhled do romské kultury, prostřednictvím rubrik zabývajících se historií, jazykem, literaturou a aktuálním politickým děním.

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy žhavých společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které není radno vynechat i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by Romano Vodi nemělo chybět, prosíme, kontaktujte redakci na e-mailu romea@romea.cz

Zároveň tímto vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romea@romea.cz

ROČNÍ PŘEDPLATNÉ: 250 Kč. UHRADIT JE MŮŽETE SLOŽENKOU ČI POMOCÍ FAKTURY.

Milí čtenáři,

Tyto editoria píšou a obsah jednotlivých čísel zde měsíc co měsíc představují již jedenáct let. Prosinčové vydání a první lednovo-únorové dvojčíslo bývá rozpačité, protože to je doba, kdy žijeme jen v nadějích, zda i tentokrát vyjde dotace Ministerstva kultury, která má zásadní podíl na tom, že Romano vodi vychází - a my pro vás budeme moci i nadále připravovat informace, rozhovory, portréty zajímavých osobností, reportáže a analytické materiály z domova i ze světa.

Někdy život člověka překvapí a ve vteřině přinese jinou situaci, nabídku, zásadní životní rozhodnutí nebo událost. Sama jsem teď před takovým rozhodnutím stála. Ne, že by to bylo poprvé, ale doposud jsem o tom nikdy neuvažovala. Tentokrát jsem se po dvou měsících váhání a schůzek rozhodla, že to zkusím - a přijala jsem nabídku pracovat jako tisková mluvčí. Více se dočtete v rozhovoru se mnou na stranách 22 a 23.

Každým svým rozhodnutím, pokud zasahuje více lidí okolo, můžete někoho, byť nechtěně, zasáhnout, poškodit, rozlítit. Romeu jsem spoluzakládala společně se Zdeňkem Ryšavým, jejím výkonným ředitelem - tenkrát ještě s Vojtou Lavičkou, který ale brzy odešel, a se Soňou Kalejovou, jež vydržela několik let, než odešla na mateřskou dovolenou.

Dvanáct let života... to už je nějaký čas, a v tak úzkém pracovním kruhu! Je mi líto, že Romeu opouštím, ale věřím v ní a její pevné základy. Věřím v lidi, kteří jí prošli a jsou jí věrní, protože věří v ideu, kterou se snažíme řídit - zkusit udělat něco pro lepší, tolerantnější společnost, pro odbourání strachu a neznalosti, někdy možná i vzájemné, pro kultivaci mediálního prostředí, pro zvýšení šancí Romů, chtějí-li studovat a podobně.

Je toho hodně a jde o práci, u které si ne všichni dokáží představit, co obnáší, a u které často mnohé riskujete. Dokonce natolik, že proti vám náckové založí na facebooku stránku, na níž hlásají, že je potřeba vás a vaši rodinu vypálit. Něco podobného se nedávno nevyhnulo ani Zdeňkovi Ryšavému; většinu z nás dehonestují na sociálních sítích i jinde. A nejde jen o nácky, jde o různé další boje. Člověk má ale možnost volby, alespoň většinou, a my se pro práci, kterou jsme dělali a děláme, rozhodli dobrovolně. Občas ale potěší slyšet alespoň „díky“... a tak bych chtěla poděkovat tentokrát já svým kolegům - Zdeňkovi, Ivě, dvěma Frantům, Janě, Jitce a Honzovi. Přesně v tomto malém počtu Romea pracuje a já jí přeji, aby se jí dařilo ještě hodně dlouho pokračovat - a stejně tak přeji měsíčníku Romano vodi, aby pod Janiným vedením vycházel ještě dlouho. Držte v rukou poslední dvojčíslo, které jsem pro vás připravila i já a snažila jsem se jako vždycky předtím - aby bylo co nejlepší!

I první letošní číslo má, tradičně, svůj hlavní leitmotiv, zaměřený na určité téma. Tentokrát nás zajímalo, jak je to se zobrazováním menšin ve filmu a televizi, zda a do jaké míry mají audiovizuální média včetně filmu vliv na utváření obrazu minorit ve společnosti. Připravili jsme velký materiál, který přibližuje situace ve třech zemích - v ČR, USA a Německu. A mnoho dalšího - namátkou rozhovory, články o dění na Ukrajině nebo recenzi na dílo Andreje Gini. Věříme, že si nás předplatíte na celý rok a své reakce budete psát na adresu: romea@romea.cz

Vše nejlepší v roce 2014 i v životě a díky za dosavadní přízeň!

Jarmila Balážová

RV 1-2 // 2014

3

Obsah / Editorial

4

Komentář / Šabatová ombudsmankou je dobrá volba / František Kostlán /

5

Anketa / Menšiny ve filmu a literatuře

6-7

Dvojitý pohled

Vzájemná zpověď: dva studenti.
Lukáš Kotlár a Vlastimil Kotrbatý

8-10

Téma: Menšiny v českém filmu a TV
/ Jarmila Balážová, Apolena Rychlíková /

11-13

Téma: Menšiny ve filmu a TV v USA
/ Gwendolyn Albert /

14-16

Téma: Menšiny v německém filmu a televizi
/ Veronika Patočková /

17-19

Rozhovor / Československo 38 - 89.
Simulační hra o soudobých dějinách
/ Jana Baudyšová /

20-21

Jak je důležité diskutovat
se studenty (nejen) o Romech
/ Zuzana Schwarzová /

22-23

Rozhovor / Jarmila Balážová: Máme
šanci změnit pohled společnosti
na lidská práva / redakce /

24-27

AKTUÁLNĚ / Jiná Ukrajina. Komu zvoní hrana?
/ Ondřej Mrázek /

28-29

Recenze / Andrej Giňa. PAŤIV.
Ještě víme, co je úcta / Alena Scheinostová /

30

Fejeton / Nikdykde / Jana Baudyšová

Foto na obálce: Ilustrace ze simulační hry Československo 38 - 89.
Petr Novák / Ticho 762 / Komiks: Jarmila Balážová / Arbe

Číslo: 1-2/2014
Ročník: XII
Vychází: 15. 3. 2014
Cena: 25 Kč

Vydavatel / Redakce:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
tel./fax: 257 329 667,
257 322 987
e-mail: romea@romea.cz
www.romeaops.cz

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR
IČO: 266 13 573

Šéfredaktorka:
Jarmila Balážová

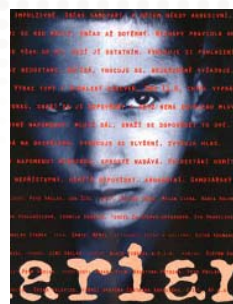
Editorka:
Jana Baudyšová

Internetové vydání RV
a zpravodajský server:
www.romea.cz

Jazykové korektury: Adéla Gálová
Grafika, ilustrace: Jifí Miňovský
Inzerce: Zdeněk Ryšavý
Předplatné: romea@romea.cz

Osvět a tisk: Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce: Dub s. r. o.

Periodicita magazínu: měsíčník
Registrační číslo MK ČR: E 14163

ŠABATOVÁ OMBUDSMANKOU JE DOBRÁ VOLBA

František Kostlán

Zvolení Anny Šabatové veřejnou ochránkyní práv neboli ombudsmankou byl šťastný počin hned z několika důvodů.

Dobrá volba

Za prvé, jde o osobnost s mravní integritou. Vází si jí i její oponenti mezi politiky, kteří napomohli k jejímu zvolení. Za druhé měla Anna Šabatová hodně potřebných zkušeností, protože byla zástupkyní ombudsmana Otakara Motejla, kde odvedla neuvěřitelný kus práce (v letech 2001 až 2007). Nejen Motejl, ale také ona uváděla nově vzniklou instituci do života, nastavovala parametry její výkonnosti i její vážnosti u dalších institucí a politiků. A za třetí, její volba navrácí kanceláři ombudsmana prestiž, kterou dost poškodil taktéž zvolený zástupce Stanislav Křeček.

Šabatovou čekalo mnoho práce hned od počátku, čehož se ujala rázně a se ctí. Jako svůj první záměr ohlásila, že chce dosáhnout vyššího respektu své instituce a lepší spolupráce s úřady a politiky. „Pokud něco řeknu, byla bych ráda, aby to mělo svou váhu,“ uvedla.

Její předchůdce Pavel Varvařovský si stěžoval, že úřady, vláda ani parlament nedopřávají jeho návrhům tolik sluchu, kolik by si zasloužili. Nebyl však s nimi příliš často v osobním kontaktu, řešil to spíše dopisováním. Anna Šabatová se chce s představiteli institucí a organizací více setkávat osobně - slibuje si od toho právě větší pochopení z jejich strany.

Rozšíření pravomocí

Posláním ombudsmana je chránit občany před nečinností nebo špatným rozhodnutím orgánů státní správy. Má rovněž usilovat o respektování základních práv osob, které jsou omezovány na svobodě a přispívat k prosazování práva na rovné zacházení. Pokud ombudsman zjistí, že konkrétní orgán pochybil, je v jeho pravomoci vyzvat jej k nápravě. Když se tak nestane, umožňuje mu zákon jako nejvyšší sankci zveřejnění případu.

Šabatová to chce změnit. Uvedla, že by s politiky ráda diskutovala o rozšíření pra-

vomocí veřejného ochránce práv. Ombudsman by podle ní měl mít možnost navrhnout Ústavnímu soudu zrušení zákona a v otázkách diskriminace by měl mít možnost podávat žaloby.

Mimo politiku

Anna Šabatová chce coby ombudsmanka stát důsledně mimo politiku, proto se hodlá vyjadřovat jen k záležitostem, jež souvisí s působností a činností její kanceláře. Nebude komentovat politická rozhodnutí v České republice ani hodnotit politickou situaci v zahraničí. O totéž požádala svého zástupce Stanislava Křečka.

Podle Šabatové stává ombudsmanka mimo politiku a politické zájmy už zákon o veřejném ochránci práv – ten zakazuje, aby se ombudsman i jeho zástupce věnovali jakékoli činnosti, která by mohla být „na újmu výkonu funkce a její důstojnosti“.

„V souladu s tímto zákonným vymezením jsem se rozhodla neposkytovat vyjádření

k záležitostem, které nesouvisí s působností ochránce a s jeho činností,“ uvedla Šabatová.

„Požádala jsem i svého zástupce, aby se rovněž zdržel vyjádření, která by mohla snižovat vážnost instituce veřejného ochránce práv a důvěru veřejnosti v ni,“ stojí v prohlášení.

Byl to právě její zástupce, který ji k takovému prohlášení nepřímo přiměl. Křeček se totiž vyslovuje často, ke všemu, a jak mu to slina přinese na jazyk. Proslul například svými leckdy až nepřátelskými vyjádřeními vůči Romům na své facebookové stránce. Poslední kapkou, která Šabatovou vedla k veřejné reakci, byl jeho názor zveřejněný na serveru Lidovky.cz k aktuální situaci na Ukrajině. Zde Křeček uvedl, že média tamní situaci zkreslují a že demonstranti brojí proti demokraticky zvolené vládě.

„Pokud se páchá násilí na obou stranách, nelze vyzvat pouze jednu stranu, aby násilí nepáchala. Násilí může vláda zabránit jen násilím. Když na barikádách demonstranti střílejí, musí totéž dělat i ti, co chtějí střelici zastavit,“ řekl Křeček mimo jiné.

Sociální bydlení

Momentální prioritou je pro Šabatovou zákon o sociálním bydlení. „Pokud se chceme nazývat právním a demokratickým státem, tak musíme mít zákon o sociálním bydlení, jinak si praxe vynutí praktiky, jaké fungují v některých ubytovnách, z nichž profitují problematické subjekty,“ dodala Šabatová.

V oblasti sociálního bydlení je podle ní důležité, aby se zapojily obce – ty by měly dostat zákonem určené úkoly a stát by jim měl zaručit podporu. Ombudsmanka zároveň apeluje na to, aby stěžejním prvkem připravovaného zákona o sociálním bydlení byly standardní byty, nikoli ubytovny. „Představovala bych si především, že sociální bydlení nebude na ubytovnách. Sociální bydlení znamená přiměřené bydlení v bytech, nikoliv na ubytovnách. O tom hovoří i mezinárodní dokumenty,“ prohlásila Šabatová.

Zhruba 150 tisíc lidí v ČR nemá kde bydlet. Skoro milionu pak hrozí, že nebude mít z čeho zaplatit nájem.

➤ „Jaké se Vám vybaví postavy ze seriálů, filmů nebo literatury, které představovaly příslušníky některé z menšin nebo je hráli herci – příslušníci menšin?“

Připravila Jana Baudyšová

Karolina Horváthová
studentka

Vybaví se mi třeba hravý, poetický film Růžové sny z roku 1976, který jsem viděla teprve nedávno, a ve kterém se v herecké roli vedle Věry Bílé objevila i zpěvačka Iva Bittová a má skvělý hudební doprovod – o lásce mezi bílým pošťákem a mladou Cikánkou. Neoslovil mě třeba film ROMing, zdá se mi

jaksi nedotažený, povrchní, lépe na mě zapůsobil snímek Cinka Panna nebo slovenský film Cigán. Není v něm ani stopa po výsměchu či „nadmášení“ romského tématu – tím nejdůležitějším je v něm zamyšlení nad tematikou romství, nad tím, jak těžké to může mít mladý Rom, čemu všemu musí čelit. Této role se bravurně zhostil mladý neherec Ján Mižigár. V neposlední řadě se mi vybaví slavný Kusturicův film Černá kočka, bílý kocour. Filmů, které pojednávají o různých menšinách, je mnoho. Záleží také na tom, nakolik je dokáže divák sledovat s odstupem, bez předsudků. Otázkou také je, proč dobré filmy s touto tematikou zná jen hrstka lidí a nakolik mají možnost měnit názory většinové společnosti. Vzdát se jich by ale určitě byla škoda.

Alica Heráková
novinářka, moderátorka

Paradoxně se mi vybavila dvě díla prakticky identického názvu, nijak spolu ale nesouvisející. Vybaví se mi film Martina Šulíka Cigán z roku 2011 a především jeho hlavní protagonista, Ján Mižigár. Film byl pro mě silným zážitkem, bavily mě autentické výkony (ne)herců v hlavních rolích, dojímal mě příběh a autentic

ké prostředí, zkrátka rezonovalo to ve mně dlouho a ceny z festivalu v Karlových Varech byly podle mě zasloužené.

Další postavou, která se mi vybavila, je hlavní postava knihy Cigánka romské autorky Janette Maziniové. I toto dílo ve mně rezonovalo několik dní, vyvolalo neklid a otázky. To na knize cením, stejně jako autobiografickou odvahu. Janette a její hrdinka však podle mě i přes svůj cíl více předsudků potvrdily než rozbily.

Gejza Horváth
spisovatel

Vybaví se mi třeba filmy, ve kterých hrál Láďa Goral, například Indián a sestřička nebo film Deník šílené manželky, ve kterém hrál Vojta Lavička spolu s Veronikou Žilkovou. Myslím si, že je dobře, že Romové dostávají prostor i ve filmech nebo seriálech, ale vadí mi, když se filmaři snaží obsadit do nějaké role Roma jenom proto, že je Rom a ne proto, že je třeba dobrý houslista nebo skvěle tančí. Líbil se mi třeba slovenský film Cigán, ve kterém hrál Ján Mižigár a Ivan Mirga. Mně by se líbil film, který by vyprávěl o tom, jak Romové žijí, co ve svých životech řeší a jak to mají těžké. To je věc, která mi v tvorbě schází. I se zobrazováním jiných menšin než té romské je to bohužel často tak, že bývají v takových rolích, ve kterých vlastně jenom poslouží vyobrazení nějakého stereotypu. Dobrým příkladem je třeba série „Kameňáků“ režiséra Zdeňka Trošky, kde hraje Václav Vydra policistu – Romové, kteří se ve filmu objeví, posloužili přesně tomu, aby se diváci mohli smát, jak jsou ti Romové hloupí.

Jan Horváth-Döme
spisovatel a básník

Není jich mnoho, ale vzpomínám si na film Radikální řez, kde vystupovalo divadlo Romen, bylo to super. Ze starších filmů to byl Kleinův snímek Můj přítel Fabián z padesátých let, dále Kdo se bojí, utíká, který vyšel i knižně. Samozřejmě nezapomenutelný muzikál Cikáni jdou do nebe s herci romského divadla Romen z Moskvy.

Seděli jsme u televize a ani nedutali, to byla krása.

Po revoluci běžel film Nahota na prodej. Tam vystupovali romští aktivisti jako Margita Reiznerová a další. Ona zde hrála roli „bordelmamá“ a přitom v civilu vykonávala funkci předsedkyně Svazu romských literátů, to byla ostuda. Nikdy bych se nepropůjčil k něčemu podobnému ani za všechny „love“.

Roming v hlavních rolích s Labudou a Polívkou, i zde vystupovali romští herci. Ze seriálů si vzpomínám na Nemocnici na kraji města, kde hrála sestřičku Romka.

Nestor romských představitelů televizních a filmových rolí Ladislav Goral hrál ve více filmech a myslím si, že to vždy zvládl na jedničku.

LUKÁŠ KOTLÁR

Romové musí ujít mnohem delší cestu k úspěchu

17 let, Gymnázium Open Gate

➤ Vlastimil Kotrbatý se ptá Lukáše Kotlára:

Myslíš si, že v českém prostoru působí nadměrné množství nadací, ovšem jsou tak moc konkrétně zaměřené, že se ve výsledku pomoci dostává méně lidem, než je fakticky možné?

Myslím si, že dnes už máme v České republice obrovské množství nadací. Většina z nich je skutečně příliš konkrétně zaměřená. Na mysli mám skutečnost, že ústavní zařízení či pěstounské rodiny mohou získat finanční příspěvky mnohem snadněji v porovnání se školami, rodinami nebo třeba důchodci. Vážím si aktivity všech nadací, ale pravdou je, že v mnoha případech finanční podporu nemůžou získat ti, kteří to potřebují, a vzhledem k několika systémovým chybám se ocitají v náročných situacích.

V Česku chybí morální autorita, kdo je pro tebe silná morální autorita?

Neumím vybrat jedinou silnou morální autoritu. Pro mě je morální autorita někdo, kdo něco dokázal pro společnost, nějakým způsobem jí pomáhá či ji obohacuje. Ať už jsou to profesori na gymnáziu, kde studuji, lidé, které znám z neziskového sektoru, osobnosti z oblasti vědy, kultury, politiky nebo třeba sportu. Myslím si, že v ČR máme mnoho morálních autorit, jen si každý musí najít tu svou. Bohužel to v mnoha případech nemůže být rodič nebo politik, ale i přesto si myslím, že v ČR máme mnoho morálních autorit, ke kterým můžeme vzhlízet.

Jsou stereotypy o Češích přezítek? Třeba takové ponožky v sandálech nebo to, že jim k obědu stačí smažáček s kečupem za šedesát, má to něco společného s realitou?

Každý národ má své „znaky“, je to přirozené. A u Čechů to platí dvojnásob! Pořádný výlet se neobejde bez chleba s kusem salámu nebo řízku, bílé ponožky v sandálech jsou samozřejmostí. Jako národ se neobejdeme bez hospodských analýz současné politické situace a česká vychytralost jako by neznala hranice. Myslím si, že stereotypy o Češích mnohdy odpovídají naší společnosti.

Lukáš Kotlár

Obdivuju tvůj profesní růst. Od třinácti let jsi redaktorem časopisu Zámeček a pak následně od šestnácti let zástupce šéfredaktora. Dopisuješ do romských novin Romano Hango, začal jsi psát i pro Romeu, setkáváš se s významnými lidmi, to je úctyhodné. Víš, že v budoucnu chceš pracovat dále jako novinář, ale máš nějaký konkrétní plán?

Nemám zatím žádnou konkrétní představu. Líbí se mi „svět médií“, který má skutečně široký záběr. Obdivuji především tu sílu ovlivňovat názory lidí, které formují naši společnost. Díky téhle práci jsem přišel do kontaktu už s mnoha lidmi se zajímavými názory, kteří mě inspirovali a obohatili. Nyní pro mě bude důležité úspěšně dokončit studium, a pak se budu rozhodovat. Určitě se toho může ještě hodně změnit.

Kdybys měl tu možnost, jak bys změnil „romskou politiku“ – přístup státu k Romům?

Mnohokrát jsem ve svých článkách psal o tom, že v České republice je dlouhodobě špatně nastavený systém. Romy nemotivuje nic k tomu, aby začali řádně navštěvovat školy a pracovat, neboť ví, že stát je bude

„sponzorovat“. Dokud stát nenastaví podmínky pro získání finanční podpory tak, aby nedocházelo ke „sponzoringu“ lidí, kteří jen využívají systém, nemůžeme se posunout dál. Je zde naopak mnoho romských osobností, které jsou pro českou společnost přínosem. Bohužel Romové musí v ČR ujít mnohem delší cestu k úspěchu. Kdybych měl tu možnost, prosazoval bych rozsáhlé zapojení vzdělaných Romů do veřejného života, aby se aktivně podíleli na vývoji státu.

Co si myslíš o rušení dětských domovů?

Obecně se mi líbí myšlenka snižování počtů dětí v dětských domovech. Pracovat s touto ideou se mělo, bohužel, mnohem dříve. Jedním z nápadů, jak postupného snižování počtu dětí v ústavních zařízeních dosáhnout, je profesionální pěstounská péče, o kterou však je v ČR minimální zájem. Domnívám se, že „rušení dětských domovů“ ještě nějakou dobu potrvá. Sám jsem zvědavý, jak rychle a jakým způsobem se budou dětské domovy slučovat. Jak by se tyto změny dotkly státních zaměstnanců a samotných dětí v domovech? Pevně věřím, že ke snižování počtů dětí v zařízeních budou přistupovat ministerstva citlivě a budou podnikat uvážené kroky.

➤ Lukáš Kotlár

Studuje na gymnáziu, chce být žurnalistou. Ve volném čase se věnuje tolika aktivitám, až ho za jejich množství mnozí kritizují. Hraje na housle, bicí, na klavír a kytaru. Sportuje, tančí latinu. Sleduje politiku a sám se do ní zapojuje v projektu Kecejme do toho! Působil v projektu pro postižené děti a založil svůj vlastní projekt REALITA, zabývající se dětskými domovy. Sám v jednom z nich žije celý život a říká: „Vše co dělám, dělám s vědomím, že se mi to bude hodit do života, který se s nikým nemazlívá a bude jen na mně, jak se mu dokážu postavit, jakou budu mít práci, rodinu.“

VLASTIMIL KOTRBATÝ

Není nic horšího než stát bez idejí a vzorů

17 let, Gymnázium Open Gate

➤ Lukáš Kotlár se ptá Vlastimila Kotrbatého

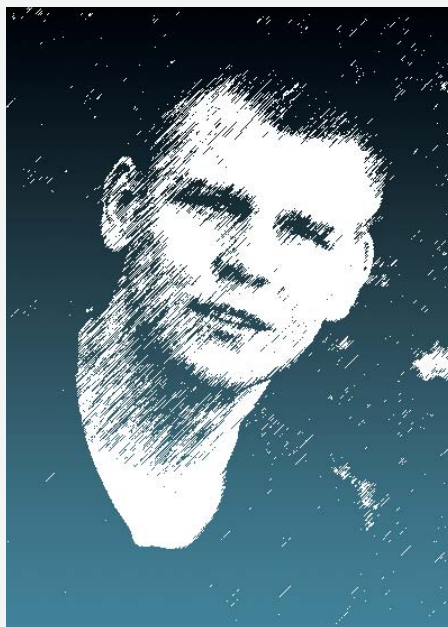
Vím, že jsi v představenstvu Iniciativy za udělení Nobelovy ceny míru pro Nicholase Wintona. Mohl bys přiblížit aktivitu Iniciativy v letošním roce, neboť minulý rok Nobelovu cenu Nicholas Winton nezískal? Bude zase nominován a bude probíhat nějaká kampaň?

Nejdřív bych strašně moc chtěl poděkovat všem, co nás nějak podpořili. Ať už jen podpisem nebo přímo osobním sběrem, bez nich bychom se skutečně nedostali tak daleko. Nehodláme nijak komentovat to, že Sir Winton cenu opět nezískal, spíše se chceme opět zaměřit na sběr podpisů, ale zároveň i na nějakou přidanou hodnotu; to znamená šíření „wintonovského dobra“, protože si myslíme, že příběh obětavosti, nesobeckosti a statečnosti dnešní doba silně potřebuje. Chceme „kampaň“ pojmout trochu více interaktivně a zaujmout především dnešní omladinu, která bude tvořit budoucnost. Sledujte web www.nicholaswinton.cz. Nicholas Winton byl nominován předsedou poslanecké sněmovny Janem Hamáčkem.

Jelikož nepatříš mezi Romy, zajímalo by mě, zdali ses někdy zajímal o problematiku integrace Romů do společnosti, máš nějaké negativní nebo také pozitivní zkušenosti s Romy?

Musím se „kriticky zkritizovat“, nezajímám. Zkušenosti mám asi takové, že vždy záleží právě na konkrétní osobní zkušenosti – na každé zvlášť. Z osobního kontaktu žádnou negativní zkušenost nemám, naopak, setkal jsem se například i s ochotou pomoci. Z toho vzdálenějšího pohledu – co člověk třeba zahlédne na ulici okolo sebe – jsem se setkal i s lidmi, kteří seděli na zastávce, popíjeli a sprostě na mě pokřikovali. Vždycky však záleží na konkrétní situaci a konkrétních lidech.

Co bys vzkázal těm, kteří si myslí, že politická situace je velmi špatná a bude jenom hůř? Můžeme podle tebe mít optimistické vize? A kdybys měl v po-

Vlastimil Kotrbatý

litice slovo ty, jak by šly takové vize naplnit?

Hůř bylo, je a bude. Záležína každém, do jaké míry si negativní myšlenky připustí. Co se týče vizí, nemyslím si, že problémem České republiky je jejich nedostatek. Naopak, máme dostatek myšlenek, které jsou perfektní. Ale teď trochu použiju myšlenku Petra Šimůnka z editorialem Forbesu, kde psal, že Češi jsou od Mnichova strašně skromní. Dovolím si přidat, že Češi jsou od „sametu“ strašně posedlí. Posedlí tím, kdo řekl myšlenku. Čechy nezajímá obsah, posestství, Čechy zajímá, jestli to řekl „modropťák“ nebo „anonista“. A to je chyba, kterou bych v politice změnil. Snažil bych se zavést dialog a prosazovat myšlenky, nikoliv barvy trik a také nebýt malý, snažit se o velkolepé projekty (ano, a to i ten slavný zemanovskobaťovský kanál). Krátce – zavedl bych uznávání názorů, ne politických stájí a také opět českou hrdost, a talent dělat věci velké a poctivé.

Jako tvůj spolužák taktéž vím, že se rád zabýváš konspiračními teoriemi. Co tě k tomu vlastně vede a které jsou podle tebe nejzajímavější?

Je to určitý způsob odreagování. Nejzajímavější? Obecně romány Dana Browna. Jsou to konspirace podané takovou formou, že vás baví, trochu se vzděláte

a zároveň se odreagujete. Pak jsou také zajímavé ty, co podává Jesse Ventura ve svém pořadu. Ale pokud mám říct jednu, tak asi ta, že NSA poslouchá všechno – což už je vlastně fakt.

Jaké jsou tvé zájmy, oblíbené aktivity? Co bys rád studoval na vysoké škole? Už máš představu o své budoucí profesi?

Mé zájmy začínají módou, kterou musí zaplatit ekonomie a pak to okecat politikou. Na vysoké škole bych rád studoval filozofii, politologii a ekonomiku (PEE, potažmo management). V budoucnu bych byl rád manažer některé zahraniční značky na nějakém perspektivně se vyvíjejícím trhu.

Co si myslíš o tom, že mladí lidé se dnes soustředí především na svůj osobní úspěch a už málo myslí na to, co by udělali pro českou společnost? Z mnoha anket vyplývá, že jsou neradi Češi a raději by žili v zahraničí. Byli by schopni dnes Češi udělat pro demokracii něco podobného jako při Sametové revoluci?

Otázkou zůstává, co byli schopni mladí dělat pro svou zemi před rokem '89 nebo za dob Masarykovy republiky. Nemyslím si, že problém je v mladých, ale v možnostech. Absence/ útlum volnočasových spolků jako je Skaut či Sokol logicky vyústí v generaci mladých lidí, kteří k Česku mají povrchní vztah ve stylu „ta země, kde bydlím“. Pokud chceme, aby mladí Češi byli ochotní něco pro zemi dělat, musíme v nich odmalička budovat vlastenectví a dávat jim morální vzory (viz. moje otázka tobě). Protože není nic horšího, než národ bez idejí a morálních vzorů. Národ, který by raději byl národem jiným. Tohle je problém, který by se měl řešit a ne to, jestli maturitu dát 10 000 nebo 20 000 studentům. Když budeme mít hrdé vlastence, tak budeme vždy připraveni na hájení svých národních zájmů.

➤ Máte tip na zajímavé osobnosti do rubriky? Pište na romea@romea.cz

ROMOVÉ V ČESKÉM FILMU

Jarmila Balážová

Filmový svět stojí na hrdinech a padouších. Díky svému neskutečnému dopadu na miliony fanoušků „vyrábí“ stále nové a nové neprůstřelné muže, super kočky s nohama až ke krku, ale taky inteligentní tvorbu, jež mění pohled na ženy kolem třicítky, život gayů nebo miliony národnostních menšin, které žijí všude. Svět už poznal hrdiny afroamerické, latinoamerické, taky ty z chudé Indie, bohužel zatím ne ty romské. Na takového Vinetoua nebo milionáře z chatrče si holt budeme muset ještě počkat. Asi nebude mít tradiční oděv, možná se zrodí komiksová postava, kdo ví? A jak dlouho to může trvat? Těžko říct. Zatímco v Německu dokáží televizní tvůrci rychle zareagovat na společenský „problém“ soužití Němců s tureckou minoritou seriálem Kobra z prostředí dálniční policie s „kladným“ Turkem Simirem, u nás si tak nějak pořád nevíme rady. Snahy jsou, některé i zdařilé, ale pořád bohužel víc přehmatů než tref do černého. I my se ale můžeme pochlibit velmi dobrými pokusy, ovšem spíš na filmovém plátně. Takový „Marian“ režiséra Petra Václava je opravdu hlubokou – téměř sociologickou – sondou do života dětí vyrůstajících v dětských domovech s romským původem. Vraťme se ale k neskutečné moci filmu, kdy se zrodí nový symbol a zboří starý, zatracení a opovržení vystřídá soucit, okouzlení atd. Jde-li o to, jak zpracovat postavy romské a jak vůbec Romy vtáhnout do filmu nebo televize, moc to neumíme, i když díky za každý pokus, který není tak strašný jako nové díly kdysi kultovního seriálu Sanitka. Následujícím výběrem připomínáme dobré i špatné pokusy a hlavně doufáme ve zrození Billa Cosbyho v českých podmínkách!

Indián a sestřička ČR / Dan Włodarczyk, 2006

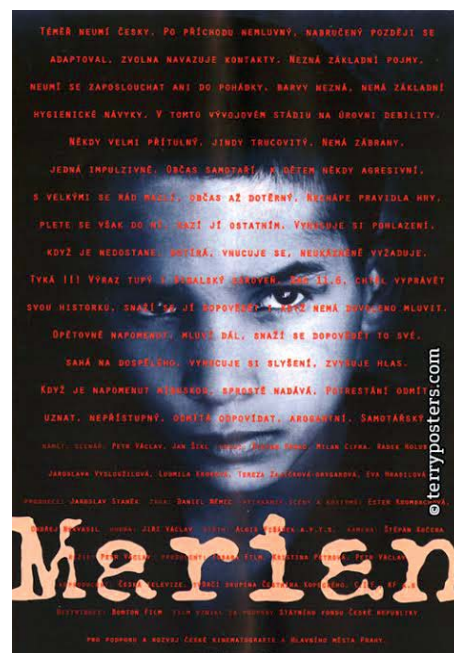
Celkem zajímavý pokus režiséra částečně polského původu přinést snímek, který je o hledání identity dvou mladých lidí, o společnosti a jejich odsuzujících a zjednodušujících pohledech. Nutno přičíst režisérovi a tvůrci Włodarczykovi k dobru jeho poctivý pokus o konzultaci s Romy samotnými. Snímek přibližuje vztah Franty, který miluje přírodu, duší je indián a ve volném čase se toulá s kamarády po šumavských lesích.

Do jeho života náhle vstoupí Romka Marie, která pracuje – nestereotypně – jako zdravotní sestra. Jejich vztah je však od začátku problematický a nepřijímaný z žádné strany. Dokáže láska překonat opovržení, předsudky, a hlavně neochotu obyvatel dříve poklidného maloměsta

tolerovat nonkonformitu obou mladých hrdinů? Film se nesnaží objektivně posuzovat vztahy mezi českou většinou a romskou menšinou. Spíše vypráví poutavý, osobitý a civilně zpracovaný příběh o lásce mezi rozháraným chlapcem a sebevědomou ženou.

Marian - Petr Václav, 1996, ČR / Francie, psychologický

Snímek, který osobně považuji za nejlepší, co na toto téma vůbec vzniklo. Vyplatil se poctivý přístup a příprava Petra Václava, jeho snaha pochopit prostředí, o němž točí, filmařský talent a vysoká ambice zajít pod povrch a nabídnout skutečně hluboký film. To vše umocněno skvělou kamerou a stříhem přináší příběh Mariana, jemuž společnost dala to nejnutnější: jídlo, postel, střechu nad hlavou a základní hygie-

Marian Aleš Najbrt

nické návyky. To vše v dětském domově, lépe řečeno dětských domovech, protože jich na své životní pouti vystřídá od batolecího věku opravdu mnoho. Snímek zachycuje, mnohdy až mrazivě, co dokáže absence lásky, citu a porozumění. Marian v životě potkal jen dvě osoby, kterým na něm záleželo, a i ty ztratil. Klopýtá cestou svého života, uprostřed nepřátelského a lhostejného světa. Zoufale se brání, hledá a padá stále níž a níž, kdy už pak samotný život neznamená všechno...

Film vznikl v době, kdy v naší republice začaly vzrůstat rasové nepokoje a pogromy na Romy, téma rasové diskriminace se objevuje v podobné formě vlastně poprvé.

Oběti: Jiný člověk drama, 2003, Petr Slavík

Každý rok vyrobí ČT v dramaturgii Bedřicha Ludvíka jeden díl z volného cyklu OBĚTI. Podtitulem celého projektu je: O lidech, postižených zločinem. Byly představeny díly Přepadení, Znásilnění, Svědek a další. V roce 2003, s reprízou v roce letošním, se středem příběhu stala smíšená rodina, česko-romské manželství. Tvůrci se tak snažili skrze její osud oslovit většinovou populaci, která by se tak, alespoň na chvíli, mohla vcítit do pocitů menšiny. Do jakých neřešitelných situací jsou lidé rozdělováním na etnika a rasy vyháněni.

Zajímavý pokus, který na jedné straně skvěle boří některé stereotypy v první polovině filmu, nabízí zajímavý vývoj, když se syn hlavního hrdiny, Roma, ze vzdoru vůči své identitě i tomu, jak jeho původ vnímá okolí, přidává na stranu neonacistů, aby pak zaplatil vlastním životem. Konec filmu ovšem divně přehluší přesvědčení, že proti svým kořenům a předkům člověk nezmůže nic, a tak se inženýr ekonomie a majitel obchodu s koberci na konci filmu pod tíhou osudu stává zlomeným člověkem a ačkoliv se vždycky romskému prostředí vyhýbal, najednou hraje jeho synovi na pohřbu kvilivá romská muzika a on klekne za rakví a... Čili první polovina dobrá, druhá o poznání slabší.

El Paso

2008, Zdeněk Tyc

Film El Paso diváka zavede do kotle vášní, emocí a živelnosti. Režisér Zdeněk Tyc se po úspěšných Smradech už podruhé vrací do světa Romů, který v nás zpravidla vzbuzuje strach a rozpaky, přestože o něm vlastně vůbec nic nevíme... El Paso je inspirováno skutečným osudem romské vdovy, matky devíti dětí. Filmová rodina Horváthových má dětí sedm. Příběh začíná okamžikem nečekané, tragické smrti otce. Matka Věra najednou stojí sama proti úřadům, odhodlaná udržet svou početnou rodinu pohromadě za každou cenu, jenže zoufale nepřipravená. Sociální odbor dává k soudu žádost na odebrání jejich dětí a následné svěření do ústavní péče. Ze dne na den jsou vystěhováni na periferii do sociálního bytu o jedné místnosti. Případ Věra versus město přináší zamyšlení, zda být Romem opravdu znamená být vinen.

Nahořa na prodej

1993, Vít Olmer

Akční detektivka. Zobrazení české polistopadové kriminality – únosy žen, nedobrovolná prostituce, tzv. tvrdá pornografie, vydírání. Pokus ukázat etnický konflikt mezi Čechy a Romy jak v řadách intelektuální veřejnosti (etnická neshášenlivost a předsudky novináře) tak mezi „spodinou“ (holohlaví pravíci extremisté – nazi skinheads). Ve filmu hrají tehdejší romští aktivisté šéfy gangu s prostitutí, téma vyvolává i v kině samotném takovou averzi vůči Romům, že hlediště mnohdy hlasitě hučí.

Radikální řez

1983, Dušan Klein

Záměrně jsem vybrala také snímky staršího data, protože si to zaslouhují. Dušan Klein si vybral pro svůj film Radikální řez jako barvitou kulisu kriminálního příběhu cikánskou čtvrt v jednom okresním městě. Právě tam byl nalezen zavražděný syn tamního architekta, který prosazoval zbourání nevyhovujících, zdevastova-

ných domů v oblasti. Vyšetřovatel se seznámí s půvabnou romskou dívkou a jejím prostřednictvím proniká do tajů této uzavřené a zrakem většiny ne vždy pochopitelné a současně pochopené komunity. Režisér ukazuje na jedné straně zvyklosti Romů, včetně romské svatby apod. na straně druhé přichází s novým modelem romského policisty, a konečně, vyvrací předpoklad viny, a sice, že za vraždou stál jeden z Romů.

Radikální řez

Archiv ČT

Právo lásky

TV film, 1984,
Marcel Dekanovský

Pro mě ještě mnohem zajímavější snímek, jde o příběh z druhé světové války. Fašisti pátrají po partyzánech ve slovenských horách. Jednoho z partyzánů skryje krásná Romka, čímž riskuje život svůj i své rodiny. Dívka tvrdí, že partyzán je její bratr, což jí pochopitelně němečtí vojáci nevěří. Aby jej zachránila, vyhoví a je jim po vůli.

Po válce spolu mladí lidé zůstanou. Zajímavý zlom se odehraje asi v půli filmu, když se hromadí problémy mezi dvojicí a on je jí nevěrný. Taková odměna za to, co pro něj udělala? Hlavní hrdinka se cítila zrazena a svého muže v záchvatu vzteku oslepila, za což stanula před soudem. Když se ve výpovědích připomenou okolnosti jejich setkání i její velká oběť pro záchranu jeho života, muž prosí soud o osvobození ženy, kterou stále miluje a teprve teď pochopil, jak moc miluje ona jeho. Ačkoliv snímek se odehrává v hluboké totalitě, romská žena je zde vykreslena jako nenápadná hrdinka, sebevědomá, ochotná riskovat svůj život, pracuje jako zdravotní sestra a o její statečnosti a morálních kvalitách není pochyb.

Cikáni jdou do nebe

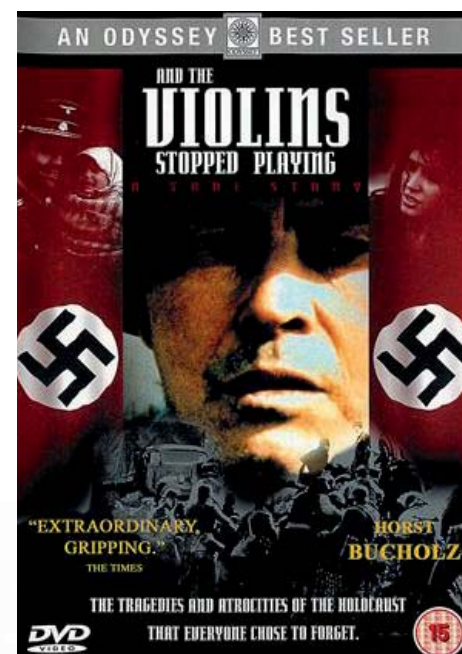
SSSR, Moldavsko, 1975,
Emil Loteanu

Samozřejmě máme všichni v myslích kulturní sovětský filmový muzikál Cikáni jdou do nebe z roku 1975, snímek, kterým moldavský režisér Emil Loteanu fascinovaně přibližuje romskou menšinu jako záhadnou, magickou, svobodnou, tedy stereotypy jako vyšité – ačkoliv pozitivní – a hlavně nádherná muzika, asi proto ten film všichni tak milujeme a já jej, i když je zahraniční, zmiňuji proto, že posloužil jako předloha rovněž k mnoha českým divadelním představením a úpravám.

A housle přestaly hrát

Polsko, USA, 1988,
Alexander Ramati

Na tenhle film, i když opět není český, nemůžu zapomenout, koneckonců české televize – veřejnoprávní i komerční – jej také vysílaly. Jde o první takto velký film, který zachycuje utrpení Romů za druhé světové války a romský holocaust. Skoro tříhodinové drama o boji o přežití zachycuje strastiplnou pouť romského houslisty Dymitra a jeho rodiny z válečné Varšavy roku 1942 do kmenového tábora v ukrajinské nížině, útek romské komunity do Maďarska i její deportaci do koncentračního tábora v Auschwitzu (Osvětimi). Scény vycházející z reálných osudů vás nenechají chladnými a připomenou podobnost s holocaustem židovským.

A housle přestaly hrát

O ČEM ZPÍVAJÍ PTÁČATA?

Apolena Rychlíková

Navzdory kritice týkající se posilování předsudků vůči menšinám, která se v poslední době snesla na veřejnoprávní Českou televizi především kvůli seriálu Sanička nebo pořadu Máte slovo, můžeme v repertoáru ČT najít i taková díla, která se veřejné mínění snaží ovlivňovat i jinou, veskrze citlivou a pozitivní cestou. Mezi takové určitě patří druhá série dokumentárního seriálu Ptáčata, kterou televize vysílala od prosince loňského roku do ledna roku letošního.

Název docu-soapu, vznikajícího pod režijním dohledem Kamily Zlatuškové a v producentské skupině Martiny Šantavé v brněnském studiu České televize odkazuje k romskému přísloví Sako čirikio mi peskeri gil'avel – Ať každý pták zpívá svou vlastní píseň, a pojednává o skupině převážně romských dětí, které se důsledkem rasových předsudků sešly v jedné třídě jedné brněnské základní školy. Na ředitelství této školy byl totiž vyvinutý tlak ze strany rodičů "bílých" dětí – ti se v petici vyjádřili proti tomu, aby romské a neromské děti studovaly společně, a tak došlo k segregaci dětí – zatímco do "áčka" chodily děti převážně bílé, "béčko" se stalo útočištěm vyděděnců. Vzniklá "třída nechtěných" se tak stala metaforou českého anticikanismu (jehož vůbec nejzrůdnější podobu jsme mohli spatřovat v kauze Paterčata), kdy se obětí našich rasových a kulturních předsudků stávají i bezmocné děti. Tyto konkrétní se zničehonic ocitly na okraji zájmu, vyčleněny ze společnosti "slušných lidí", tváří tvář rasismu už v takto nízkém věku, veřejně stigmatizované bez vlastního zavinění.

Nicméně: ačkoliv výchozí situace nebyla pro děti nikterak příznivá, dala vzniknout unikátnímu projektu. Nutno říci, že i díky přístupu jejich učitelky, která se dlouhodobě věnuje problematice sociokulturně znevýhodněných dětí a aktivně se v této oblasti vzdělává doma i v zahraničí. Byla to koneckonců právě ona – paní učitelka Jarmila, kdo svou dceru Kamilu Zlatuškovou, režisérku projektu, upo-

Kamila Zlatušková

zornil na problematiku vzniklou v jejich škole a odstartovala tím vznik pořadu samotného. Ten se skrže svou otevřeností a nezkršenou zachycením každodenních těžkostí malých dětí ve výsledku stal nastaveným zrcadlem, do kterého není jednoduché se s čistým svědomím podívat. Míra upřímnosti, se kterou před nás předstupuje skupina dětí, dokáže být při vědomí toho, jak se k nim okolí (potažmo my všichni) chová, až nepřijemná.

Docu-soap Ptáčata proto není ve výsledku pouze portrétem jedné třídy. Jedná se především o portrét naší společnosti, která si – zaslepená předsudečností – neuvědomuje důsledky svého jednání a to, že se bytostně dotýkají konkrétních lidí v konkrétních situacích.

Hlavní rozdíl mezi první a druhou sérií, kterou ČT vysílá od letošního ledna, se – nutno říci, že ku prospěchu věci – projevil především v rámování pořadu. Autoři tentokrát přistoupili k širšímu společenskému uchopení celého cyklu – už tu nestojí "jen" děti a nějaké pro ně sice netradiční, ale simulované situace (návštěva luxusní restaurace, výlet etc), ale i realita našich dní jejich očima (protiromské pochody, smrt Václava Havla). Hned první díl nové série s názvem Všichni jsme cikáni vtrhl na obrazovky ČT s nebývalou silným tématem – po úvodním představení a rekapitulaci předchozí části se Ptáčata vydala s kamerami do blokády neonacistického pochodu,

jehož trasa byla naplánovaná přímo ulicemi, kde většina z dětí bydlí.

Janička, jedna z holčiček ze třídy Ptáčat, se vydala mezi "protestující" a postavila se tváří v tvář, s malou kamerou v ruce, extremistům s dotazem, proti čemu demonstrují. Důsledná ignorace ze strany některých dotazovaných přesně poukázala na hlavní problémy českého anticikanismu – odehrává se mimo realitu, bez kontextu a zkušenosti. Ve chvíli, kdy jsou cikanobijci postaveni před oběť svých výpadů z masa a kostí, nadto je-li touto obětí malé dítě, je jim (pochopitelně) žinantní posílat ho do plynu, a tak raději odvracejí pohledy někam do neznáma a otázku nechávají bez odpovědi. Je velká škoda, že podobné silné momenty nejsou v televizi k vidění častěji nebo třeba pravidelně. Vůbec samotná idea nahlídnout situace jako jsou protiromské pochody optikou těch, kteří se stávají jejich rukojmími – třeba právě romských dětí – není v české mediální kotlině (bohužel) zvykem.

Přitom jde o optiku více než žádoucí už jenom proto, že odhaluje reálné důsledky chování těch, kteří si v domnění, že se skryjí v davu podobně lehce jako to dělají v diskuzích na internetu neuvědomují, že na druhé straně barikády čelí jejich nenávisti jednotliví lidé s vlastními osudy, mnohdy velmi nelehkými.

Redakčně kráceno. Článek v plném znění naleznete na www.romanovodi.cz

STAČÍ BÝT STEJNĚ ZÁBAVNÝ? Pestrost americké televize

Gwendolyn Albert

Americká televize představuje společenské normy, současně od nich ale odvádí pozornost diváků k něčemu, co je zábavné, strašidelné nebo dokonce obojí. Zobrazení etnické nebo sexuální identity v televizi vždy bylo a i nadále zůstává v americkém kulturním životě dvousečnou zbraní. Opakovaně jsou do televizních pořadů zařazováni herci s tmavou pletí, postavy s homosexuální orientací nebo ženy ve vedoucích postaveních a neustále se to označuje za nějaké „milníky“, které jedni vyzdvihují, zatímco jiní je zesměšňují.

Cedric C. Clark, který se věnoval akademické kariéře v oblasti komunikačních prostředků, rozlišil v roce 1969 čtyři fáze znázorňování minorit v americké televizi: opomíjení, zesměšňování, regulace a konečně úcta. Po této dráze se skutečně pohybovalo zobrazení mnoha skupin, ačkoli často dochází k opětovnému sklouzávání k zesměšňování.

Nejsledovanější situační komedie v 50. letech minulého století se jmenovala „*Miluji Lucy*“ („*I love Lucy*“). Šlo o parodii manželství bílé ženy, kterou hrála Luciole Ballová, a kubánského lídra kapely, kterého pod jménem „Ricky Ricardo“ ztvárnil hudebník Desi Arnaz. Arnaz a Ballová byli navíc skutečnými životními partnery, což přispělo k celkové popularitě pořadu. Svého času byl pořad považován za pokrokový, neboť ukazoval smíšené manželství (sňatek mezi příslušníky bílé a nebílé rasy byl v té době ještě ve většině amerických států nelegální), jakož i z toho důvodu, že Ballová nepřestala vystupovat v době, kdy byla těhotná, avšak postava Rického představovala jeden stereotyp o latinoameričanech za druhým (horkokrevný muž, který ve chvílích rozrušení přestává být schopen mluvit anglicky). Lucy znázorňovala znučenou ženu v domácnosti, která se pokouší získat Ric-

V 50. letech byl jedním z nesledovanějších sitcom I love Lucy

CBS Television / Wikimedia

kyho pozornost, tedy stereotyp ženy, jež je v rámci okolního světa vůči svému manželovi v podřadném nebo dozajista alespoň nerovném postavení, a tudíž na něj žárlí a trpí frustrací.

Když v 60. letech docházelo ve společnosti k velkým změnám, televizi vévodila nostalgie úniku: westerny se zaběhanými stereotypy Mexičanů jakožto banditů anebo naopak submisivních rolníků, Indiánů jakožto nepřátel číslo jedna, někdy dokonce i stereotypy „cikánů“ (viz dále). Obměnou pak byli „venkovští balíci z Beverly“, zesměšňující bělošské vesnické

křupany, kteří náhle zbohatli. Populární se v té době stala také situační komedie „*The Andy Griffith Show*“, neboli „*Show Andyho Griffitha*“, která diváky zaváděla na malé jižanské městečko bělošské Ameriky 30. let: 183. díl v šesté sérii tohoto sitcomu má název „Cikáni“ a představuje romskou rodinu, která snáší kletbu na fiktivní město Mayberry.

V 70. letech dochází v televizi k návratu do současnosti. Komedie „*Všechno zůstane v rodině*“ („*All in the Family*“) představila postavu reakcionářského otce Archieho Bunkera, který se hádá se svým liberál-

ním zetěm a neustále ponižuje svoji manželku, která tím dlouhodobě trpí. Bunkerova zaslepenost předsudky byla vždy zesměšněna a s jeho postavou tak konečně dochází k odmítnutí rasismu (možná i sexismu).

V 80. letech dochází k návratu soudobého „westernu“ v podobě seriálu „Dallas“, který se stal hitem i za železnou oponou. V letech 1985-1989 byla programem číslo jedna „Show Billa Cosbyho“ (The Cosby Show), která představila komika Billa Cosbyho jakožto hlavu středostavovské rodiny (otec doktor a matka právnička) a od

can Idol“), soutěže ve stylu „reality show“, která tím, že představovala typické příklady všech etnických a náboženských minorit v Americe, posilovala opět stereotypy ohledně třídních, etnických, genderových, sexuálních (heteronormativních) a rasových rozdílů. Soutěžící se vydávají všanc naprosto neustálému sledování kamerami, které zcela popřelo dřívější představy o soukromí, jakož i potenciálně ponižujícímu zážitku odmítnutí hlasující veřejnosti v honbě za slávou. V roce 2006 vznikl jako satira na tuto show film „Hledáme Ydol“ („American Dreamz“).

pravičáctví. V současnosti neexistují žádné známky toho, že by snad kulturní dopad jeho propagandistické mašinérie v Americe upadal.

Za posledních 40 let se v televizi objevila spousta pokusů, jak prosadit multikulturní představu americké minulosti i současnosti. Zatímco se jen málokterá z těchto snah těšila takové popularitě jako „Show Billa Cosbyho“, objevilo se pár kulturních momentů, které by si zasloužily být označeny za „milníky“, z nichž nejkultovníjším jsou bezpochyby „Kořený“ („Roots“). Tento miniseriál z roku 1977, který vychází z románu Alexe Haleyho, sleduje americkou rodinu afrického původu od 17. století až do období těsně po občanské válce. Všechny jeho epizody stále patří mezi 100 nejsledovanějších amerických televizních show všech dob, přičemž poslední epizoda se umístila na třetím místě žebříčku a dosáhla tak 71% nejsledovanějšího času v televizním vysílání (36,38 milionů domácností).

„Kořenům“ předcházela televizní film „Sbohem Manzanaru“ („Farewell to Manzanar“) z roku 1976, který vychází z paměti Jeane Wakatsuki Houstonové a Jamese D. Houstona. Film zobrazuje zážitky japonsko-americké rodiny před, během i po jejich uvěznění v koncentračním táboře Manzanaru v Kalifornii během 2. světové války a zůstává zcela nedoceneným, ojedinělým okamžikem v historii televize.

Dětské televizní vzdělávací pořady ve veřejnoprávních televizích, z nichž většina pochází z Dětské televizní dílny (Children's Television Workshop, CTW), propagují multikulturalismus. Kultovní show „Sezame, otevři se“ („Sesame Street“) vyvolala bouřlivé reakce různého druhu: komise státu Mississippi například odhlasovala v roce 1970 jeho zákaz kvůli etnický různorodému obsazení. Na druhé straně byl pořad nejprve kritizován feministkami a latinskoamerickými aktivistkami a na tyto kritiky zareagoval tím, že do tvůrčího týmu zařadil více latinskoamerických herců a produkčních. V polovině 70. let už CTW začleňovala do programu kreslené seriály, v jejichž rámci se vyučovala španělština. Podle průzkumu z roku 1996 vidělo 95% všech amerických předškoláků pořad „Sezame, otevři se“ ještě dříve, než dosáhli tří let věku. Republikánský kandidát na prezidenta Mitt Romney, který v roce 2012 neuspěl ve volbách, udělal tu chybu, že navrhl, aby se zastavilo financování takovýchto veřejnoprávních vysílání, za což sklídl posměch.

Americká komerční televize je ale stále na hony vzdálena osvobození od předsudků. Otřepané stereotypy lidí zvaných „cikáni“ nebo „irští kočovníci“ (Irish Travellers) v americkém filmu a televizi zahrnují až do dnešního dne věštyni v křiklavých šatech zírající do křišťálové koule nebo mezi sebou vzájemně se křížící rodiny, které si na živobytí vydělávají jako zloději (viz například jeden nedávný hollywoodský film – druhý „Sherlock Holmes“ Guye Ritchieho z roku 2011). Žánry hororu a science-fiction

V letech 1985-1989 byla programem číslo jedna „Show Billa Cosbyho“ (The Cosby Show)

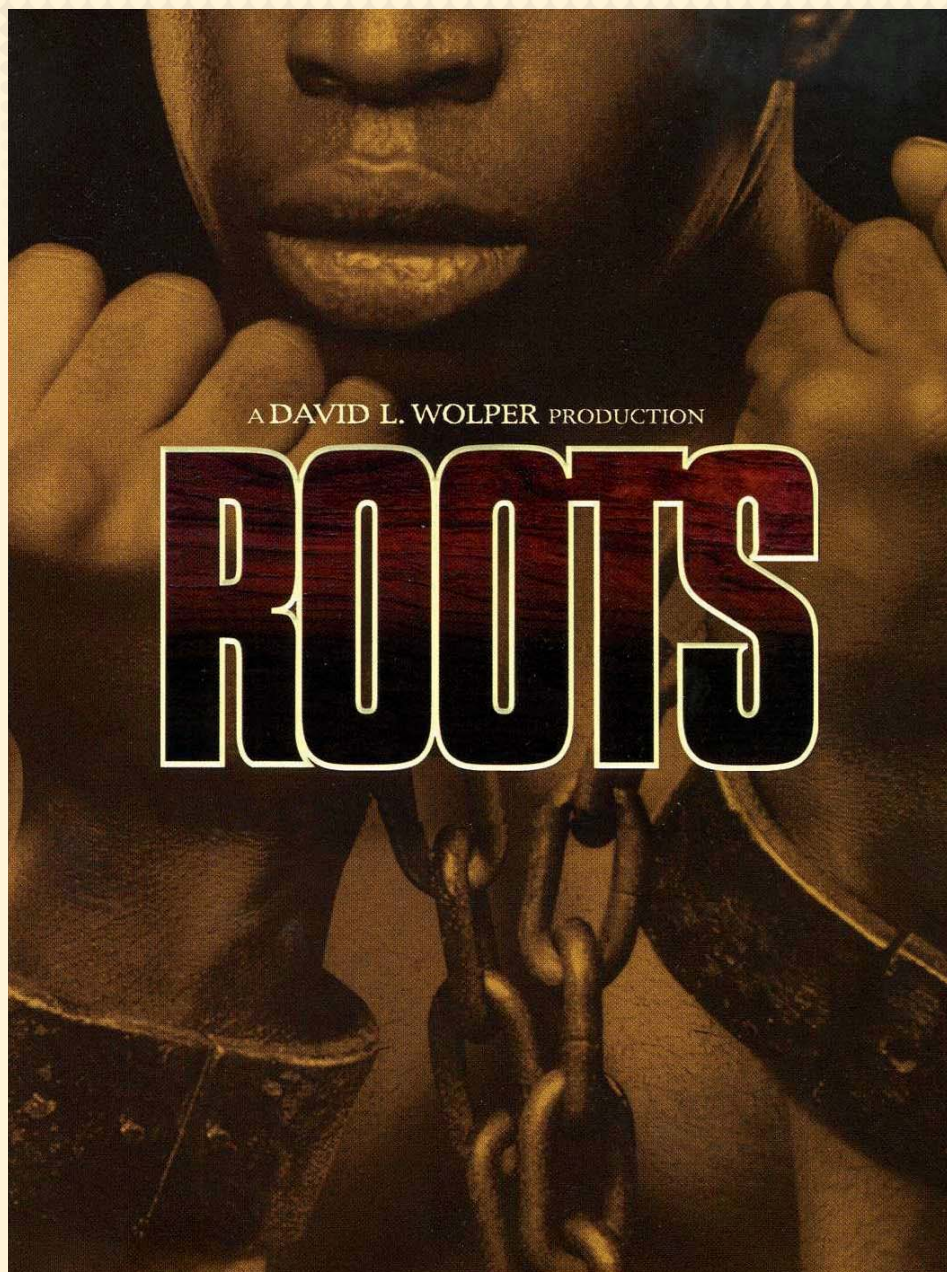
NBC Television / Wikimedia

základů proměnila představu Američanů černošského původu a pevně ustavila jejich místo jakožto zábavní elity v rámci amerického kulturního života.

Televizi 90. let dominuje drama „Pohotovost“ („ER“) z lékařského prostředí (jež světu dalo George Clooneyho), které bylo kritizováno za to, že mladé Američany černošského původu znázorňovalo jen jako zneužívané vlastními rodiči, jako drogově závislé anebo jako členy gangů.

První desetiletí nového tisíciletí se vyznačuje vzestupem „Amerického idolu“ („Ameri-

A konečně: přehled historie americké televize v souvislosti s multikulturalismem by zůstal neúplný, kdybychom se nezastavili u reakcionářského zpravodajského kanálu FOX News, jenž ve svém ultra-bělošském zakotvení chrlí od roku 1996 nenávislné narážky, které vydává za „zprávy“. Nejenže v roce 2003 sloužily jako nástroj při prosazování války v Iráku, ale jejich odborníci také vinili „menšiny“ z finanční krize v roce 2008 a prohlašovali, že prezident Obama „nenávidí bělochy“. Již téměř desetiletí uběhlo od dokumentu „Outfoxed“ z roku 2004, který rozkrývá způsoby, jakými mediální magnát Rupert Murdoch zneužívá FOX k propagaci

(a to nejen ve filmu, ale také například v divadelních hrách) si pohrávají s asociacemi mezi „cikány“ a okultismem, s nesčetnými příklady „cikánských kleteb“, které slouží jako užitečná dějová zápleтка.

Dnešní produkce „reality show“ jako například „**Američtí Cikáni**“ od National Geographic nebo „**Moje velká tučná cikánská svatba**“ (*My Big Fat American Gypsy Wedding*) od TLC nyní přicházejí v balíčku s webovými stránkami (že by jako reakce na rozšířenou stížnost?), které se snaží poskytnout historický kontext nebo dokonce vyvracet konkrétní stereotypy („všichni cikáni věští z ruky“, „cikáni se příšerně oblékají“ atp.). Jenomže stejně jako tolik jiných „reality“ show, které slibují ukázat „tajné světy“ různých skupin, i tyto pořady fungují v první řadě tak, že mystifikaci udržují při životě, namísto aby jí pomáhaly odstranit. Když jsem se v roce 2012 zeptala profesora Iana Hancocka, co si diváci z řad amerických Romů myslí o seriálu „Američtí Cikáni“, řekl mi, že některým se zdají být očividné odkazy tohoto programu k mafii

urážlivé, zatímco jiní se obávali, zda nebyly zbytečně odhaleny některé aspekty romské kultury.

Navzdory skličujícím příkladům z nedávné doby stále probíhají snahy o to, aby americká televize obecně různé menšiny více začleňovala. Dnes si cestu do ní nacházejí stále více také postavy s různými druhy postižení (Aspergerův syndrom, nevidomost, Downův syndrom, Parkinsonova choroba, umělé končetiny a vozíčkáři, anebo třeba ti, kdo se vyléčili z rakoviny). Zřídka jsou do těchto rolí obsazováni herci, kteří by sami byli skutečně postižení, výjimkou pak je Michael J. Fox ve své stejnojmenné show a herec s Downovým syndromem Chris Burke, který hrál v letech 1989 - 1993 v seriálu „**Život jde dál**“ („*Life Goes On*“).

Ráda bych tento kratičký přehled uzavřela seznamem amerických filmů, které si v této souvislosti zaslouží větší pozornost:

↘ **Velká zeď** (*A Great Wall*, 1986)

– čínsko-americká rodina se poprvé po třiceti letech vrací do Číny a zažívá kulturní střet.

↘ **Jednej správně** (*Do the Right Thing*, 1989)

– drama režiséra Spikea Leeho znázorňuje třenice, které vyústí v tragédii ve městě New Yorku.

↘ **Erin Brockovich** (2000)

– drama vycházející ze skutečného příběhu matky samoživitelky, která bojuje proti velké korporaci a zvítězí.

↘ **Legendy z Dogtownu** (*Lords of Dogtown*, 2005)

– drama o kultuře skejťáků v 70. letech v Jižní Kalifornii, které zkoumá otázky třídní příslušnosti.

↘ **Norma Rae** (1979)

– drama vycházející ze skutečného příběhu odborářské organizátorky na americkém Jihu.

↘ **Městečko Pleasantville** (*Pleasantville*, 1998)

– fantazijní příběh zkoumající představy o tom, že osobní útisk vyústí v politický a společenský útlak.

↘ **Rudí** (*Reds*, 1981)

– které vypráví příběh ruské revoluce tak, jak jej v kronice zaznamenal John Reed, a jehož působivou součástí jsou rozhovory s těmi, kteří si tohoto muže pamatují.

↘ **Kouřové signály** (*Smoke Signals*, 1998)

– příběh přátelství mezi dvěma domorodými muži, kteří spolu vyrůstají v rezervaci.

↘ **Komorník** (*The Butler*, 2013)

– historické drama vycházející ze života Američana černošského původu, který pracuje jako komorník v Bílém domě.

↘ **Jako zabít ptáčka** (*To Kill a Mockingbird*, 1962)

– film vycházející z předlohy románu oceněného Pulitzerovou cenou, který pojednává o vzdoru vůči rasismu na americkém Jihu.

Z anglického jazyka přeložila
Jana Kavalírová.

...opa erfindet
Zigeuner
...s-Michael Bogda
...ne Geschich
...on Faszi
...overan

ČEHO SE BOJÍ NĚMECKO?

Veronika Patočková

O tom, jak jsou u německých sousedů zobrazováni Romové v literatuře a filmu, o neuvěřitelně hlubokých kořenech dnešních předsudků a o tom, jak to jde lépe. Najít a popsat příklady pozitivního zobrazování romské menšiny v médiích a umění v Německu se ukázalo být poměrně složitější než se na první pohled zdálo. Romové se v literatuře, filmech i na televizních obrazovkách sice občas objeví, ale rozhodně ne moc často v pozitivním světle.

OD ZAČÁTKU ŠPATNĚ

Abychom mohli do důsledku pochopit dnešní roli Romů v literatuře a v umění obecně, je velmi poučné podívat se na historické kořeny dnešních stereotypů. Jak dokládá profesor literatury Michael Bogdal ve své knize *Europa erfindet die Zigeuner*, tedy „Evropa si vymýšlí Cikány“, první zmínky o Romech najdeme v místních kronikách už v 15. století, v době, kdy se v Německu objevili vůbec poprvé. Autor přitom přesvědčivě dokládá, že již tehdy na jejich popisu zřetelně vidíme proces marginalizace. Jedním z mnoha příkladů je líčení kronikáře Aventinuse z roku 1439:

„V té době začal naším územím pod vedením krále Zindelo(ne) brousit onen velmi zlodějský národ (či: lidské plemeno), směs a odpad různých národů, které bydlí v pohraničí Turecka a Maďarska (my je nazýváme „Zigeni“), (a) krádežemi, loupežemi a předpovídáním budoucnosti se beztretně pokouší vydělat si na své celé živobytí.“ (Europa erfindet die Zigeuner, 36)

A na vědomí je třeba mít také historické souvislosti – tedy například to, že se v Evropě v první třetině 16. století citelně zhoršily sociální podmínky. A s narůstajícím počtem chudiny rostla i politická vůle Romy pronásledovat – což se neminulo účinkem. Literatura pak sloužila jako jeden z nástrojů ospravedlnění krutostí páchaných na lidech, kteří byli od svého příchodu do Evropy vydáni majoritní společnosti a vrchnosti na milost a nemilost. Zajímavé přitom je, že se už v polovině 16. století v Německu objevily stejné a stejně nesmyslné předsudky, jaké jsou nyní často slyšet v Česku – mimo jiné například to, že Romové vedou zhýralý, zahálčivý život, který nakonec ale vede k lepším ekonomickým poměrům, než jakých lze dosáhnout životem pilně pracujících lidí. Dalším oblíbeným předsudkem bylo, že jsou Romové pohani či rovnou služebníci ďábla. V roce 1598 tak například

napsal Thomas Birck v svém díle *Ehespiegel*, „**Manželské zrcadlo**“, že Romové jsou „prostopášný, divoký národ / ba dočista napůl ďáblův / napůl lidí“, kteří „pořádají svatby a křty / vždy tam, kde se objeví / takže dívky jsou desetkrát nevěstami / a děti jsou desetkrát pokřtěné“ (*Europa erfindet die Zigeuner*, 77).

ROMANTIČTÍ ROMOVÉ

K lehké změně kurzu došlo v době romantismu, kdy se objevily nové způsoby, jak byli Romové prezentováni v literatuře. Jak však upozorňuje Michael Bogdal, ani v této době nešlo o pravdivé vyobrazování Romů. Postavy náležející této menšině byly spíše používané k různým účelům – často působí jako prostředek k osvobození od společnosti spoutané konvencemi. Romové jsou tak v literatuře redukováni na několik znaků, podle kterých je čtenář okamžitě mohl identifikovat. Takto redukování se Romové zapsali do kulturní paměti Německa – komplexní problematika jejich skutečného života a sociálního postavení ve společnosti zůstává ignorována.

Zájem spisovatelů se během romantismu obrací ke všemu tajemnému a blízkému přírodě, takže vzniklo vyobrazení Romů jakožto divochů žijících v menších či větších společenstvích v lesích Německa a představujících jak možnou hrozbu, tak také skýtajících ochranu pronásledovaným osobám. Je tomu tak například v prvním úspěšném dramatu Goetha, zvaném *Götz z Berlichingen*. Hlavní postava se do „cikán-

OBLÍBENÝM PŘEDSUDKEM BYLO, ŽE JSOU ROMOVÉ POHANI ČI ROVNOU SLUŽEBNÍCI ĎÁBLA

ského tábora“ dostává během útěku před královskými jednotkami. I když tomuto návštěvníkovi žádné nebezpečí ze strany Romů nehrozí, jsou jeho hostitelé přesto vyobrazeni jako primitivové na úrovni lovců a sběračů, živící se lovem myši, a les, jejich domov, je – minimálně v noci – vykreslen jako cizí, necivilizované, nebezpečné území.

Dále byl v Německu přejat obraz krásné, vášnivé Cikánky, který poprvé vytvořil španělský spisovatel Miguel de Cervantes ve své postavě Preciosy, hlavní hrdince novely *Cikánečka*. Také tuto postavu využil Goethe, a sice ve svém románu *Viléma Meistera léta učednická*. Zde vystupuje záhadná, krásná a nespoutaná Mignon. Goethe ji uvádí těmito slovy:

„Zatím si však víc a více zamiloval Mignonin zjev i celou bytost. Ve všem svém konání a počínání bylo to dítě zvláštní. Po schodech nechodilo, nýbrž skákalo nahoru i dolů. Chodilo po zábradlí na chodbách, a než se člověk nadál, sedělo na skříni a zůstalo chvíli tiše. Vilém také zpozoroval, že má pro každého jiný způsob pozdravu. Jej od nějaké doby pozdravovalo s rukama zkříženými na prsou.“

Někdy po celé dny byla úplně němá, někdy odpovídala trochu více na různé otázky, vždy však podivně, ale tak, že nebylo možná poznat, mluví-li tak z důvtipu či z neznalosti řeči, ježto mluvila lánanou němčinou, propletenou francouzštinou a vlaštinou, a jen když otevřela ústa ke zpěvu, když hrála na loutnu, jako by užívala jediného orgánu, jimž mohla své nitro odhalovat a sdělovat.“ (Viléma Meistera léta učednická, 11)

OD ANTROPOLOGIE K „RASOVÉ HYGIENĚ“

V 18. století byla objevena příbuznost romštiny se staroindickým sanskrtem, v 19. století Západ usoudil, že Romové jsou potomci indické kasty nedotknutelných. Avšak namísto „povýšení“ na samostatný národ byly nové poznatky rychle integrovány do starých struktur předsudků, aniž by napomohly zlepšení postavení Romů. Antropologické a estetické závěry se navíc vzájemně potvrzovaly a doplňovaly, takže výsledkem byly účinné kolektivní, předem dané obrazy Romů, které měly především jediný cíl – vyvolat ve čtenářích odpor a hnus. Zpátky se nedržel ani Lessing, nejvýznamnější básník osvícenství, který jinak ve svých dílech propagoval rovnost všech národů a vyznání:

„Rozmáčkla chrupavka nosu, ochabla prsa visící až k pupku, celé tělo se šminkami z kozího tuku a mouru vyčíněné sluncem, z vlasů se řine sádlo, nohy a paže ovinuté čerstvými vnitřnostmi [...]!“ (Europa erfindet die Zigeuner, 154)

Jedním z mála německých teoretiků, kteří se vymykali dobovým tendencím, byl Johann Rüdiger (1751 - 1822). Ten zastával přesně opačný názor než jeho vrstevníci. Tvrdil, že příčinou zbavení práv Romů není jejich „divokost“, ale naopak, že ztráta jejich práv způsobila ono „zdvočení“. Navíc napomínal společnost, že je povinností „těch vědoucích“ postarat se o to, aby také ostatní dosáhli stavu civilizovanosti. Se svými názory však zůstal téměř osamocen.

Poměrně pozitivní, i když utopický obraz Romů vytvořil také Achim von Arnim ve své novele „Isabela egyptská“. Isabela je líčena jako cudná, moudrá a vážená královna, která dovede svůj národ do země jeho původu, do země zaslíbené – do Egypta. To sice zní na první pohled velmi idylicky, ovšem nesmíme zapomínat – jak připomíná také Michael Bogdal – že šlo o drastické přepsání historie Romů v Evropě, které naprosto ignorovalo jejich minulost i sociální realitu tehdejší doby. Von Arnim si byl dobře vědom, že Romové byli v 19. století jediným národem, na kterém se takovéto svévole při zacházení s jejich historií mohl beztretně dopustit.

Dalším významným básníkem, jehož pos-

tavy tvořili Romové, byl Nikolaus Lenau. Hudba Mischky, hlavní postavy stejnojmenného cyklu básní, působí jako „most“ mezi mrtvými a živými hrdiny, čímž budí patriotické pocity. Nicméně jakkoli je Mischka ve společnosti oblíbený, nakonec stejně dochází ke kriminalizaci Romů, bez ohledu na chování jejich jednotlivých zástupců – Mischkova dcera Mira je zrazena svým aristokratickým snoubencem, kterému společnost znemožní plánovanou svatbu.

Spoluse vznikem antropologie nabírá zobrazování Romů čím dál silnější kurz směrem k rasistickým spisům požadujícím úplné vyhlazení Romů jakožto tvorů nebezpečných společnosti svou nepřizpůsobivostí a zkaženým stylem života, který je navíc vrozený. Tím začíná velmi temná kapitola v historii Romů v Německu, která však přetrvává i po roce 1945.

CO BYLO DÁL?

Jak píše Michael Bogdal, řada německých autorů, kteří si ještě i v 70. letech posloužili zjednodušenými romskými postavami vzbuzujícími strach, odpor či údiv, sahá od Güntra Grasse po Christu Wolfovou. Skutečnost, že Romové byli ve skutečnosti obětmi holocaustu, přitom zmiňuje jen málokdo. Pouhá tři díla jsou výjimkou: kniha pro mládež Amschel das Zigeunermädchen, „Cikánská dívka Amschel“ z roku 1971, ve které autor vychovává k pochopení pro děti přežívající na okraji společnosti, kriminální román Dein Blut fließt auch nicht anders, „Tvoje krev také neteče jinak“ z roku 1984 o sintske rodině provozující výkupnu starého železa, která byla narušena, že během fyzického konfliktu s filmaři, kterým svou provozovnu pronajali, zastřelila policistu. Hlavní protagonistu plánovaného filmu pak na útěku rodinu blíže pozná. Třetí knihou

je thriller Blavatskys Kinder, „Blavatského děti“ z roku 1995, který na pozadí pogromů proti Romům po pádu socialismu v Rumunsku popisuje obchodování s dětmi. Ve všech případech však jde o díla podřadné literární kvality, která nezískala příliš mnoho pozornosti.

Ve světle takovéto historie zobrazování Romů v německé literatuře tak moc nepřekvapí, že ani v současnosti není literární a obecně mediální obraz Romů zrovna pozitivní. K jeho zlepšení nepřispívají ani politici, kteří v lepším případě mlčí, v horším případě si ještě jako premiér Bavorska a předseda bavorské křesťanské strany CSU přisadí svými výroky o romských pracovních silách z Rumunska či Bulharska, kterým předseda Horst Seehofer vzkazuje: „Kdo podvádí, ten poletí.“ Řeč je přitom o údajném zneužívání sociálních systémů, ke kterému ve skutečnosti nedochází – nejnovější studie Institutu pro pracovní trh a výzkum vzdělávání prokázala, že z přistěhovalců z Rumunska a Bulharska je nezaměstnaných pouze 9,6 %. Jeho rétorika tak není ničím jiným, než volným navázáním například na výroky Carla von Heistera, že „Cikán nezná většího nepřítele než práci.“ Celé je to o to absurdnější, že Heister své Etnografické a dějinné poznámky o Cikánech zveřejnil již v roce 1842.

Nebylo by to však Německo, aby se alespoň mimo mainstreamovou kulturu nevytvořilo alternativní směry. Již v osmdesátých letech na sebe upozornila filmová dokumentaristka Katrin Seyboldová svými filmy Nenadávejte nám do Cikánů, Jsme sintske děti, a ne Cikáni, Dělo se to ve dne v noci – Cikáni (Sintové) v Osvětlení a To slovo není pravda – Náprava zločinů na Cikánech (Sintech) v Německu. Zvlášť tento její poslední film s romskou tematikou z roku 1987, který je stále volně přístupný na youtube, bez obalu upozorňuje na rasismus, se kterým se v poválečném Německu potýkali přeživší Sintové a Romové, a na to, že odškodnění se jim v podstatě nedostalo. Díky citlivě vedeným rozhovorům s pamětníky režisérka dosáhla autentického vhledu do duší svých protagonistů a německé veřejnosti tak nabídlu v zácnou možnost seznámit se s pohledem „z druhé strany“.

Ve stejném roce, tedy 1987, vyšla kniha Kdo hodí kamenem? od Luise Rinserové, která rovněž vrhá více světla na skutečnou historii Romů v Německu. Její kniha začíná těmito otázkami:

„Proč vůbec v Německu existuje cikánský problém? Jak je možné, že v SRN existuje etnická menšina, které lze vytknout, že se neintegrovávala do společnosti? Byla jí vůbec integrace umožněna? Cožpak lidé naopak nedělali vše pro to, aby jejich integraci prostřednictvím diskriminace zabránili, a to nejen za nacismu, ale už dlouho před tím a i poté, až dodnes? Jak jen může někdo Sinty a Romy obviňovat z toho, že prý nejsou integrování, když tuhle integraci nikdo nechtěl a nechce?“ (Rajko Djurić: Roma und Sinti im Spiegel der deutschen Literatur, „Romové a Sintové v zrcadle německé literatury“, 245)

A KUDY TEĎ?

I dnes lze v Německu pozorovat stále rostoucí vlnu zájmu mladých lidí, především studentů, o romskou tematiku. Velké pozornosti se tak loni například těšil Filmový festival východoevropského filmu v Cottbusu, který byl věnovaný tématu Romů. V Německu tak byla s úspěchem představena také řada českých a slovenských filmů, jako například Cigáni idů do volieb režiséra Jaroslava Vojtky, Vojta Lavička: Nahoru a dolů od Heleny Třeštíkové, Život a smrt v Tanvaldu od Víta Klusáka a Filipa Remundy. Zajímavostí je, že také úvodní trailer celého festivalu byl inspirován českým umělcem Josefem Koudelkou, který v 60. a 70. letech na svých fotografiích dokumentoval život Romů v celé Evropě.

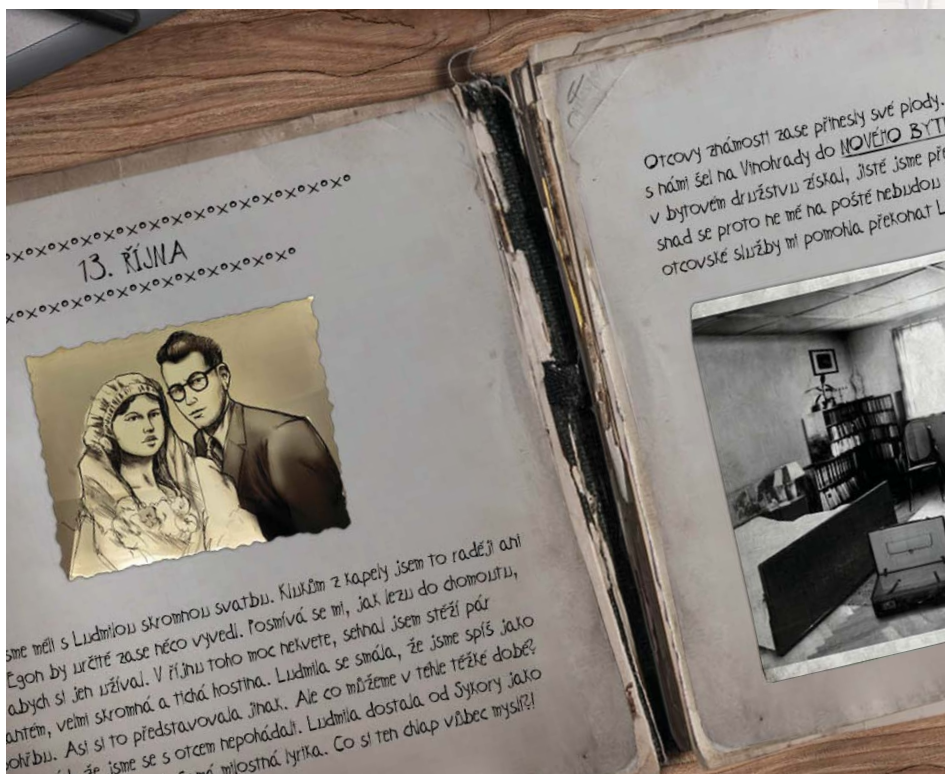
Když se člověk zaměří na tyto veskrze pozitivní tendence, nezbyvá mu, než nechápavě kroutit hlavou nad staletými předsudky vůči Romům, které stále ještě vládou mainstreamovému zobrazování Romů. Velkou roli v nich hraje strach – z okradení, z podvodu, z neznámého. A zde se možná dostáváme k jádru pudla. Rajko Djurić, zmiňovaný o několik odstavců výše, končí svou knihu citátem Jeana Paula Sartra, který se sice primárně netýká anticiganismu, ale antisemitismu, který ale přesto nabízí působivé vysvětlení obou těchto nenávistných ideologií. I když tento článek problém přetrvávajícího negativního zobrazování Romů nevyřeší, může na závěr nabídnout alespoň malé zamyšlení nad jeho příčinami:

„Je to člověk, který se bojí. Ne Židů, samozřejmě: bojí se sám sebe, svého vědomí, své svobody, svých pudů a své zodpovědnosti, své samoty, své změny, společnosti a světa; všeho krom Židů. Je to zbabělec, který si svou zbabělost nechce přiznat; [...] Jinými slovy, antisemitismus je strach z lidstva. Antisemita je člověk, který chce být neúprosným útesem, valící se bystřinou, ničivý blesk: všechno možné, jen ne člověkem.“ (Roma und Sinti im Spiegel der deutschen Literatur, 254)

ČESKOSLOVENSKO 38 – 89

simulační hra

Jana Budyšová se ptá Víta Šislera z Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK.

Petr Novák/Ticho762

Tábor v Letech u Písku

Petr Novák/Ticho762

Jak nápad na vytvoření simulační hry Československo 38-89 vznikl? Stála za ním poptávka ze strany škol nebo byl prvotní impuls na straně Ústavu pro soudobé dějiny?

„Československo 38-89“ není v pravém smyslu slova počítačová hra, ale výuková simulace, která má za cíl představit studentům středních škol klíčové okamžiky soudobých českých dějin. Vývoj simulace probíhá na Filozofické a Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze a Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky v rámci projektu financovaného Ministerstvem kultury. Prvotní impuls vzešel od našeho týmu a opíral se jak o pozitivní výsledky naší předchozí vzdělávací simulace Evropa 2045 (evropa2045.cz), kterou do dnešního dne prošlo několik tisíc studentů, a o podobné úspěšné projekty ze zahraničí, např. dánské „Global Conflicts: Palestine“ nebo americkou „Revolution“.

Osobně se mi velice zamlouvá, že se zaměřuje na „malé dějiny“, každodenní situace lidí žijících v nějaké době, oproti těm „velkým“, jak je známe z klasických učebnic, plných přelomových letopočtů, názvů strategických dokumentů a jmen panovníků. Přiblížil byste trochu našim čtenářům, v čem je jejich „kouzlo“ a proč jsou pro historii a společnost „malé dějiny“ důležité?

„Československo 38-89“ se snaží představit klíčové okamžiky českých dějin nikoli z pozice jednoho „velkého vyprávění“, ale z pozic mnoha aktérů, jejichž životní osudy, hodnoty, přesvědčení a politické názory jsou odlišné, ba mnohdy protikladné. Simulace záměrně umožňuje studentům „prožít“ dobové události z pohledů různých lidí a, jak doufáme, rozvinout tak hlubší porozumění politickým, sociálním a kulturním souvislostem. Zároveň se snažíme překlenout tradiční dělení na „malé“ a „velké“ dějiny – dějinný kontext a jednání jednotlivců se v simulaci ukazují ve vzájemných vztazích.

Zaujal mne také důraz na pluralitu možných pohledů na konkrétní situace a motivy jednání

Jáchymov

Petr Novák/Ticho762

konkrétních postav, snaha, aby studenti porozuměli událostem v širším kontextu. To samo o sobě podporuje jejich samostatné kritické myšlení – nejen v rámci dějepisné hry, ale i obecně. Byl to od začátku jeden z hlavních záměrů?

Důraz na kritické myšlení, schopnost samostatného hodnocení pramenů a diskuzi ve třídě byl od počátku jedním z cílů projektu. Studenti jsou vedeni k tomu, aby se skrze simulované herní situace vžili do rozhodování aktérů dobového dění, aby porozuměli jejich motivacím a také možnostem a omezením daným širším kontextem. V rámci simulace se uživatel vždy setkává s různorodými postojí, pohled na minulost tedy programově není černobílý, ale směřuje žáky a studenty k tomu, aby jednání lidí posuzovali v širších souvislostech.

Herní simulace vychází i z vyprávění pamětníků, takže součástí přípravy byl pravděpodobně i výzkum metodou orální historie. Ta je skvělou možností, jak zachytit dějiny prostřednictvím jejich přímých účastníků, zážitků „obyčejných“ lidí. Historická věda ji zná zhruba od první poloviny 20. století (kdyžtak mne opravte, lovím v paměti z dob studií) – znají ji a její výstupy už v dnešní době i hodiny dějepisu na školách?

Postupy orální historie byly na školách využívány už odedávna, ještě předtím, než

došlo k jejímu oborovému ustavení. Už za první republiky chodili do škol legionáři, po druhé světové válce partyzáni a příslušníci Lidových milicí. Vždy se samozřejmě prosazovala ta paměť, která byla v souladu s dominantním politickým diskursem. Také v současné době se metody orální historie používají, a to jak jako reprodukce „paměti hrdinů“ (například projekt Člověka v tísni

Petr Novák/Ticho762

Příběhy bezpráví), tak ve formě recepce rodinné paměti (děti se prostě ptají svých rodičů a prarodičů), která není zaměřena primárně na eticky žádoucí vzory chování, ale na pluralitu prožitků minulosti.

Jak tedy hra probíhá? Provedl byste nás (alespoň zhruba) jejími

zákoutími? Představme si studenta, který si poprvé ve škole sedne k počítači. Co ho čeká? Co je základním principem hry a jaká je při tom role učitele?

Simulaci „Československo 38-89“ lze ve škole využít několika způsoby. Základním způsobem je varianta, kdy učitel pouští simulaci na projektoru a celá třída se zapojuje do řešení jednotlivých situací, případně volí otázky, na které se osob v simulaci zeptá. Ve druhé variantě hrají simulaci studenti sami doma a učitelé pak ve škole navazují na situace ze simulace dalšími výukovými aktivitami. Základním principem simulace je to, že její „herní“ rovina se odehrává v současnosti. Minulost je v simulaci přítomná skrze vyprávění pamětníků, dobové dokumenty, osobní materiály (dopisy, deníky, atd.) a černobílé komiksy, které zachycují vzpomínky pamětníků. Studenti ovlivňují, jakým způsobem a na co se postav v simulaci zeptají. Podle toho se dostávají k různým vrstvám příběhu, minulost jako takovou však ovlivnit nemohou.

Jak jsme již avizovali, rádi bychom se zeptali i na tu část hry, která pojednává o táborech v Letech u Písku – a dotýká se tím i romské tematiky. Mohl byste nám ji více přiblížit?

První modul simulace je založen na příbězích lidí, do jejichž osudů tragicky zasáhla druhá světová válka. Osou tohoto modulu je příběh poštovního úředníka Jindřicha Jelínka, který byl zatčen v souvislosti s atentátem na říšského protektora Reinharda Heydricha a prošel postupně výslechem na ge-

stapu, Terezínem a Osvětimí. Další postavy do simulace vstupují zejména skrze svou roli v příběhu Jindřicha Jelínka, otevírají nicméně nová samostatná témata, jako je běžný život v protektorátu Čechy a Morava, uzavření židovského obyvatelstva do ghetta, domácí odboj, kolaborace s okupační mocí, holocaust, genocida Romů, retribuční soudnictví, a další. Tento modul se zaměřuje zejména na události v letech 1942-1945. Vzpomínky na tábor v Letech u Písku jsou v simulaci přítomny skrze vyprávění Romky, která nejen tímto táborem jako mladá dívka prošla. Její stopu v příběhu Jindřicha Jelínka může hráč sledovat a dozvědět se tak něco o jejím osudu, potažmo o osudu českých Romů.

S kým jste právě tuto část konzultovali, vychází postava z reálné předlohy nebo je kompilací několika předloh?

Jednotlivé příběhy v simulaci vycházejí z autentických vzpomínek, které vybrali historici z Ústavu soudobých dějin Akademie věd a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, případně ze vzpomínek, které sbírá sdružení Post Bellum. Konkrétní postavy v simulaci jsou však fiktivní, stejně jako příběhy, které pátrání po minulosti rámuje. Stejně jsme postupovali i v případě výše uvedeného příběhu romské dívky. Příběhy jsou modelovány jako dějepisné poznávací situace, které mají studenty vtáhnout do děje a otevřít před nimi minulost jako prostor pro kladení otázek.

Dukelský průsmyk

Vojta Šeda

Odsun sudetských Němců

Vojta Šeda

Máte od studentů a učitelů nějakou zpětnou vazbu – z průběhu zkušebních testování demoverze z minulého roku? Objevila se nějaká odezva právě na tuhle část hry o sběrném táboře v Letech? Snažili jste se ji nechat „testovat“ na školách s vyšším počtem romských studentů? Máte to v plánu?

Zpětná vazba od učitelů a studentů je výrazně pozitivní, byť od nich máme samozřejmě mnoho cenných připomínek co změnit či upravit. Zpětnou vazbu máme obecně na celý modul týkající se druhé světové války, nikoliv specificky na část pojednávající o táboře v Letech u Písku. Záměrné testování na školách s vyšším počtem romských studentů jsme neprováděli, ale na podzim 2014 plánujeme simulaci testovat v různých regionech České republiky a na co nejširším spektru možných škol.

V jednom z rozhovorů jsem se dočetla, že ve hře se objevují i marginalizované skupiny a příslušníci národnostních menšin – jaké další to kromě romské jsou? Uvedl byste nějaké příklady a nakolik vycházejí ze skutečných realit? Byly i tyto konzultovány s odborníky (i) z řad menšin? Budou studenti z těchto minorit nějak zakomponováni mezi „testující studenty“?

Jednotlivé moduly výukové simulace „Československo 38-89“ kladou důraz na různé možnosti prožití vybraných okamžiků soudobých českých dějin. Simulace tak záměrně vychází ze vzpomínek různých skupin obyvatelstva, odlišných sociálních vrstev, lidí různých politických názorů. Konkrétně v modulu z období druhé světové války jsou tak zahrnuty vzpomínky aktivního účastníka protifašistického odboje; ženy, které odvedl manžel a kterým prožívá každodenní život v Protektorátu; židovského pamětníka holocaustu; romské dívky, která prošla táborem v Letech; aktivistického novináře; politického vězně a dalších. Další moduly simulace zahrnují například vzpomínky volyňského Čecha, který prošel Východní frontou s armádou generála Svobody či sudetské Němky, která byla jako malá odsunuta v rámci organizovaného odsunu. Všechny příběhy vycházejí ze skutečných vzpomínek, jsou však upravené pro didaktické účely simulace a často využívají více různých zdrojů.

CESTOVÁNÍ PO REPUBLICĚ S PROJEKTEM O KOMUNÁLNÍ POLITICE

Jak je důležité diskutovat se studenty (nejen) o Romech; Sokolov jako dobrý příklad práce města

Zuzana Schwarzová

Na středních školách se v rámci projektu Simulační hra o komunální politice stále znovu setkáváme s protiromskými náladami u studentů. Jedná se skutečně o rasistické postoje, nebo má tento stav původ spíše v nedostatečné komunikaci? Stejně jako různé postoje studentů vidíme ale i různé přístupy města. Za dobrý příklad může posloužit město Sokolov, které vsadilo na asistenty prevence kriminality a na akce, které mají najít chybějící dialog mezi většinou a menšinou.

Zuzana Schwarzová

Již třetím rokem se účastním coby jedna z lektorek projektu Simulační hra o komunální politice, organizovaným zastoupením Friedrich-Ebert-Stiftung e.V. v České republice, po středních školách – snažíme se ve studentech vzbudit zájem o dění kolem nich, pomoci politické angažovanosti na komunální úrovni, zkrátka jim ukázat, že angažovat se není nic těžkého a že nejsnadnější je začít právě vlastním městem, kde se studenti nejlépe vyznají a kde sami nejlépe vědí, co by chtěli změnit. Na první pohled se nezdá, že by projekt byl provázán s romskou tematikou. Studenti ale samozřejmě nežijí ve vakuu a i u nich lze vysledovat obecné trendy

vývoje nálady ve společnosti. Tedy i protiromské nálady, zárodky rasistických, xenofobních či jiných nenávistných postojů nebo stoupající nesolidaritě například s lidmi bez domova.

V předchozím textu již bylo naznačeno, co je cílem Simulační hry. Jak ale tohoto cíle dosáhnout? Kromě toho, že studentům poskytneme základní informace o fungování komunální politiky a o možnostech, jak se zapojit, se především ptáme na to, co se jim na jejich městě líbí, co se jim nelíbí, co si představí, když se řekne demokracie... Nejpozději v momentě „Na mém městě se mi líbí/nelíbí“ se dostanou

ke slovu palčivá témata. A k nim velmi často z pohledu studentů patří i Romové. Zaznávají různé názory a způsoby řešení, většinou jsou však represivní a berou v úvahu jen následky, nikoliv příčiny daného stavu. V tomto bodě pravidelně zjišťuji, že jsme první, kdo se se studenty oněčem takovém vůbec baví. Kdo se jich ptá, co považují za problematické, a kdo s nimi především diskutuje. Ve většině případů se osvědčilo nechat studenty mluvit a dobře mířenými otázkami či příklady dobré praxe moderovat debatu. Nechat studenty, aby sami přišli na to, že záležitost je daleko komplexnější a její řešení nelze omezit na represii. Je jasné, že záleží na komunikativnosti studentů a jejich schopnosti vést konstruktivní debatu, samozřejmě, že někteří se jinému pohledu na věc urputně brání. Cílem diskuse ale není získat celou třídu romských aktivistů, úplně stačí, když zasejeme semínko pochybnosti, když jim „nasadíme brouka do hlavy“. Že to jde i jinak. Že to třeba všechno není tak, jak slýchají z médií a ze svého okolí.

Ale zpět k jednomu podstatnému momentu: že totiž zjišťujeme, že jsme první, kdo se studenty na toto téma diskutuje. Jinak ve třídě vládne jakási nereflektovaná nenávisť, živěná impulsy z okolí, médií, často nepodložená konkrétní zkušeností. Skutečnost, že jsou nám studenti ochotni naslouchat, že většina z nich připustí jiný možný pohled na věc, ukazuje, že kdyby se s takovými diskusemi setkávali častěji, pravidelněji, mají studenti značný potenciál. Třeba i navrhnout projekt volnočasového centra, promyšlený do všech detailů, přednést ho na simulovaném zastupitelstvu před starostou a veřejností – tedy vrcholu celé simulační hry – zapálené o něm diskutovat, nebo se v podobném projektu angažovat. To je příklad z Čáslavi z roku 2011, kde byla situace hodně napjatá – soukromníci si udělali lukrativní byznys z ubytování sociálně slabých, na jejichž příliv město nebylo připraveno. Zatímco se i na zasedání zastupitelstva města vedly zapálené debaty, které se točily kolem mrtvého bodu, přišli sami studenti s tímto dílčím nápadem. Což je jako příklad „nasazení brouka do hlavy“ dobrý začátek.

V současné době záleží možnost, aby

Zuzana Schwarzová

studenti diskutovali o pro ně závažných tématech a tím je reflektovali, na osobě učitele například v občanské výchově, nebo spočívá na bázi dobrovolnosti. Závisí na vedení školy, jestli chce svým studentům poskytnout nějaký projekt. Přestože řadu z nich zaštiťuje Ministerstvo školství, nabízí se otázka, zda by se podobné projekty neměly do osnov zahrnout zcela, např. v rámci projektových dní, kdy by si škola vybírala z řady podobných workshopů – ať už zaměřených na politickou angažovanost, na spolupráci s menšinami, na mediální gramotnost, či další. Protože situace v naší společnosti ukazuje, že musíme komunikovat, že musíme diskutovat, abychom předešli výbuchům nevole. Studenti při simulační hře totiž nakonec nejvíc ocení, že je někdo vyslechl a že konečně mohli říct svůj názor a diskutovat o něm. Když se to nestane, zůstanou názory ukryty v nich, vřou a můžou vybuchat na povrch v podobě pochodů, protestů, příklonu k rychlým, jednoduchým a radikálním řešením...

Příklad pozitivního přístupu města: Sokolov

Tak jako se setkáváme s různými názory a přístupy studentů, setkáváme se samozřejmě i s různými přístupy měst. Mám tím na mysli především koncepty v oblasti práce s menšinami. Z mého pohledu může za příklad dobré cesty posloužit město Sokolov. Jeho patrně nejznámějším počinem je vytvoření pozice čtyř asistentů prevence kriminality z řad Romů, kteří mají zajišťovat kontakt s romskou komunitou, jsou propojeni s odborem školství, se samotnými školami

a se sociálním odborem, a pomáhají tak řešit případné problémy jinak než represivní cestou. Jistě je zajímavé podívat se, jak a proč vůbec tento nápad vznikl.

Sokolov si v roce 2011 nechal v rámci projektu Bezpečné město vypracovat průzkum, který hodnotil pocit ohrožení obyvatel města v jeho jednotlivých lokalitách. Jako subjektivně nejnebezpečnější vyšla ulice U divadla, obývaná právě většinou Romů a další podobná místa. Za zmínku na okraj stojí, že z pohledu hlášených přestupků či trestných činů patří tyto lokality k těm klidnějším, konfliktů je zde hlášeno spíše podprůměrně. Jedná se tedy opravdu o subjektivní pocit obyvatel města.

Město na ohlasy veřejnosti reagovalo dalšími setkáními, jednáním se zástupci romské komunity, z níž pak byli vybráni čtyři již zmínění asistenti. Za rok 2013 bylo na tento projekt vynaloženo 900 tisíc korun, většinu z této částky, tedy 800 tisíc, však poskytlo Ministerstvo vnitra. I přes počáteční nedůvěru to vypadá, že má projekt úspěch. Kromě toho, že Ministerstvo vnitra ho rádo uvádí za příklad úspěšného počínu, docházejí i na radnici kladné reakce a v anketě se víc než polovina respondentů vyjádřila, že se situace zlepšila. Nutno podotknout, že jedna pětina se vyjádřila, že se situace naopak zhoršila, protože jsou teď lidé vyháněni z haly hlavního nádraží. Otázkou je, nakolik můžeme anketu brát za bernou minci vzhledem k tomu, že její podstatou je samovýběr respondentů – k ožehavé otázce se tedy vyjádří pouze ti s jasným názorem a tento názor pak bude pravděpodobně výrazně pozitivní, nebo výrazně negativní.

Projekt pozitivně hodnotí jak starosta města Zdeněk Berka, tak velitel městské policie Petr Kubis. Tento rok se dokonce počítá s rozšířením počtu asistentů o dva – o jednu ženu, která by docházela přímo do škol a do rodin, a o dalšího asistenta, který by se věnoval okolním obcím. Podle slov starosty Berky zatím radnice od místních Romů nemá ohlasy, velitel městské policie Kubis však říká, že dosavadní reakce jsou pozitivní. Díky asistentům, a tím lepší komunikaci s romskou komunitou, se podařilo odvrátit romský pochod proti policejní brutalitě a místo něj uspořádat dvoutýdenní akci s názvem „Žijeme tu společně – Otevřená ulice“. V rámci ní se pořádaly debaty v základních školách, promítaly se filmy, uspořádala se konference, dokonce se uzavřela tolik obávaná Divadelní ulice, aby děti ze školky, bez rozdílu etnika, mohly pomalovat chodníky křídami. Vše vyvrcholilo 5. října představením romské kultury, především její kulinářské a hudební části, přímo v ulici U divadla. Účast byla podle Městské policie vysoká, podle studentů gymnázia moc lidí nepřišlo. Petr Kubis uvádí 300 příchozích, což není málo. Část obyvatel zatím možná v takovou akci nemá důvěru. Můžeme spekulovat, zda akce neměla dobrou reklamu, nebo zda jen potřebuje trochu času, než jí dají i ostatní šanci a začnou na ni chodit.

Na příkladě Sokolova můžeme vidět, že pozitivní přístup města výrazně přispívá k poklidnému soužití většinové a menšinové části obyvatelstva. Zatímco neustále čteme o pochodech severočeskými městy „za slušnost“, ze Sokolova se o takových nepokojích nedozvídáme.

MÁME ŠANCI ZMĚNIT POHLED SPOLEČNOSTI NA LIDSKÁ PRÁVA

Redakce

Předsedkyně správní rady ROMEA, o.p.s. a šéfredaktorka měsíčníku Romano vodi Jarmila Balážová po 12 letech působení odchází. Stává se tiskovou mluvčí ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativy, současně předsedy Legislativní rady vlády Jiřího Dienstbiera.

Jak se ti odchází po 12ti letech z organizace, kterou jsi spoluzakládala a již jste společně s výkonným ředitelem Zdeňkem Ryšavým přivedli k několika oceněním, včetně prestižní ceny za lidská práva Alice Garrigue Masarykové, kterou uděluje velvyslanectví USA?

Není to zrovna jednoduché a rozhodovala jsem se skutečně dlouho, skoro celé dva měsíce. Kdykoliv jsem jindy dostala podobné nabídky, rovnou jsem je odmítala. Kvůli organizaci ROMEA i své novinářské profesi. Teď to bylo ale značně jiné. Snažím se zabývat přes 20 let zlepšením vzájemného soužití a postavením Romů v české společnosti, do toho jsem celou dobu moderovala a autoricky připravovala v televizi i rádiu spoustu pořadů. Atmosféra v naší společnosti se ale vůči menšinám zase zhoršila, řada věcí, které se předtím povedly, jako by opět pa-

dla, protože se zvýšila míra chudoby, přibýlo lidí potýkajících se s tím, aby vůbec dosáhli

MYSLÍM, ŽE SOUČASNÉ ROZLOŽENÍ VLÁDY A JEJÍCH ČLENŮ NABÍZÍ ŠANCI JEŠTĚ ZMĚNIT POHLED SPOLEČNOSTI NA LIDSKÁ PRÁVA...

na své základní životní potřeby. Demonstrace, politická nekorektnost, lidská zoufalost, vše sehrává svoji roli. A já myslím, že mám možná jednu z posledních možností zkusit udělat ve svém profesním životě ještě něco. Myslím, že současné rozložení vlády a počet jejích členů, kteří by tentokrát mohli pro téma něco udělat, opravdu nabízí šanci ještě změnit pohled společnosti na lidská práva, a také ochotu se o ně zajímat, jinak je vnímat. To jsou důvody, proč jsem na nabídku nakonec kývla. Tentokrát má agenda silného politika s dostatečným zázemím ve vlastní straně, silnou pozicí i u voličů, morálním kreditem, a jak říkám, minimálně

spojenectví v osobách Michaely Marksové Tominové, Danielu Hermanovi a jeho náměstkyni Kateřině Kalistové, věřím, že i Lubomíru Zaorálkovi a dalších. Koneckonců KDU-ČSL se snaží několik let hledat svůj postoj k těmto tématům, ne vždy právě vhodně, ale předseda Pavel Bělobrádek má naprosto jiný postoj než Jiří Čunek; nově vzniklé ANO může přinést v tomto ohledu také zajímavý vhled. A věřím, že Anna Šabatová v úřadu veřejného ochránce práv může vtisknout agendě lidských práv rovněž nový rozměr - tak uvidíme.

Jde-li o organizaci ROMEA, časopis Romano vodi a další naše aktivity, opouští se mi nesnadno. Vždyť jsme to všechno budovali celých dlouhých 12 let a začínali úplně na zelené louce! Myslím, že jsme v malém počtu lidí dokázali vytvořit respektovanou organizaci, o níž je slyšet, která se snaží propojovat Romy a média, to, jak o nás píší a informují kolegové. Podporujeme studenty, zprostředkováváme jim stipendia, máme nejnavštěvovanější web s touto tematikou, hledáme lidem práci, upozorňujeme na nebezpečí neonacistů a mediálně pokrýváme jejich aktivity, snažíme se aktivizovat k činnosti samotné Romy. Pro novináře představujeme zajímavý a podstatný zdroj informací, i proto organizujeme semináře, kde se vzájemně s kolegy z branže setkáváme. Je toho hodně, co se povedlo a samozřejmě mnoho, co by se ještě dalo. Vím ale, že společnost ROMEA bude dál pokračovat v načaté práci a věřím,

že pořád stejně kvalitně a dobře. Neodlítám našťásti na Mars, jen zkusím pomoci z jiné strany. K neziskovému sektoru mám blízko, novinářina se mi stala osudnou a ráda bych, bude-li to možné, propojila tyhle znalosti a kontakty se svojí nadcházející prací.

A Romano vodi? Stála jsi v jeho čele od začátku, patří ke třem romským titulům, které vycházejí v ČR. Vychovává si své romské autory.

No ano, vím, nespala jsem kvůli tomu mnoho dní, opravdu. A vůbec to rozhodnutí

nepřišlo ze dne na den. Naštěstí jsem si jistá, že Romano vodi nechávám v dobrých rukou Jany Baudyšové. Dobře píše, je poctivá, zodpovědná, má cit k této tematice, dobře komunikuje s autory, včetně těch romských, takže Romská duše může žít dál svůj život. Já ji věnovala 11 let a strašně úsilí, našli jsme a podporovali autory, kteří k časopisu mají blízko a pomůžou mu jít cestou kvality tak, aby mohli být čtenáři maximálně spokojeni. Velkou výzvou, která před Janou stojí, je distribuce, ale jak říkám, věřím jí i všem ve společnosti ROMEA. Pro svoji práci jsou zapálení a žijí jí i lidsky, navíc zůstaneme všichni v kontaktu.

Teď mi nezbyvá než věřit, že budu přínosná i pro práci nastávající, že mě bude naplňovat a já budu mít co nabídnout. Jiřího Dienstbiera si vážím, považuji jej za schopného a korektního politika a opravdu věřím, že mu mohu s agendou lidských práv a jejím vnímáním pomoci, a to tak, aby lidé pochopili, že v určitém úseku života, situaci, se může týkat, a týká se, každého z nich, z nás. Myslet si, že jde jen o Romy nebo gaye je přece tak krátkozraké a neúplné! Teď se například vrací do hry nápad, se kterým v minulosti přišla právě Michaela Marksová Tominová a znovu jej oprášil Jiří Dienstbier. Jde o to, aby byli rodiče, kteří se prostřídají na rodičovské péči, zvýhodnění určitým bonusem. To se přece týká všech! Ve skandinávských zemích to funguje a rozhodně nemluvíme jen o zrovnoprávnění žen v profesním životě.

Tím, že s dítětem zůstane nějakou dobu i otec, se mezi nimi vytváří lepší vztah, bude se o svého potomka umět postarat v jakémkoliv případě, kultivuje to celou společnost, včetně firem samotných, které budou muset vycházet takovým rodičům vstříc. Podívejte se, jaký je u nás zatím problém, když se rozhodne s dítětem do nemocnice v rámci rodičovské péče dorazit otec! Lidská práva se týkají všech, a já pevně doufám, že se to podaří i v rámci mé práce vysvětlit. A také doufám, že se na rozdíl od let předchozích budou častěji vyslovovat slušní politici i proti těm svým kolegům politikům, kteří nahánějí rychlé politické body hloupými populistickými řečmi, na něž jim ve své zoufalosti a někdy i naivitě, naštvanosti, někteří voliči skočí.

A máš pro ROMEA, o.p.s. a čtenáře Romano vodi nějaké přání?

Jasně, chci všem poděkovat za dlouhá léta spolupráce, reakcí, názorů, motivace. Popřát všem hodně sil, energie, schopnost vidět věci s nadhledem a vnímat podstatné věci v životě a samozřejmě společnosti ROMEA ať se daří dál měnit novinové titulky, hlídat politiku – teď už asi i mě v jejich vyjádřeních a nenechat se zahnat do kouta.

Jana Baudyšová

➤ Jarmila Balážová

Připravovala a moderovala pořady Čro 6 Zaostřeno na lidská práva, Studio STOP, Rozmluvy, Zaostřeno na mladé a Hovory o vědě. S rozhlasem intenzivně spolupracovala od listopadu 2002. Dříve se specializovala na televizní a filmovou tvorbu. Pořady pro ČRo i Českou televizi začala připravovat již za studijních let. V České televizi osm let dramaturgovala pořady pro děti a mládež, zejména diskusní pořad Tykadlo, v soukromé TV Nova například pořad „Áčko“. Pro veřejnoprávní televizi tři roky autorsky připravovala a moderovala vlastní pořad nazvaný Rozhovory Jarmily Balážové. V roce 2002 založila a romský měsíčník Romano vodi (Romská duše). Získala několik novinářských ocenění, včetně ceny Karla Havlíčka Borovského za rok 2006.

JINÁ UKRAJINA

aneb co česká média přehlíží

Ondřej Mrázek

Na Ukrajině bojují síly dobra ze středu a západu země proti silám zla z jihu a východu, pokrokoví a proevropští Ukrajinci proti zaslepeným ukrajinským Rusům a dalším menšinám, světlá budoucnost náhle probuzené země proti její temné, málem komunistické minulosti.

Ano, zhruba tak to vidí většina českých novinářů. Většina novinářů ruských to ale vidí právě naopak. Podle nich se nejedná o žádnou revoluci, ale o mocenský převrat, zinscenovaný Spojenými státy a zeměmi NATO, které pro své účely vycvičily a zneužily nejradikálnější nacionalistické síly, které jako svou ideologii veřejně proklamují fašismus a chtějí z Ukrajiny vyhnat (nebo poukrajiništit) každého, kdo není „čistým“ Ukrajincem. Kdo má pravdu?

Je třeba si uvědomit, že pravda je daleko složitější a leží nejspíš někde uprostřed: je mnohovrstevnatá, proměnlivá a proklatě zašmodrchaná, zkrátka všechno, jen ne černobílá. Každá z mnoha částí názorově rozdělené země má svou pravdu za tu jedinou. Na revoluční vzdušnici společnosti i na jeho přerůstání v povstání, jehož vítězové si mezi sebou budou dělit moc, existuje hodně protichůdných názorů. Smutné je, že ve většině z nich je přítomná nenávist a svalování viny na ty druhé.

Uhrančivá Ukrajina

Něco jiného si o tom, co se událo na Majdanu, myslí kyjevská střední třída, studenti a důchodci, něco jiného bezdomovci, odkázaní na vybírání popelnic. Něco jiného se honí hlavou etnickým Rusům na Krymu, něco jiného krymským Tatarům, něco jiného Židům z Oděsy, jiné naděje a obavy rezonují v myslích zakarpatských Ukrajinců, menšinových Moldavanů, Rusínů nebo Romů. Poslední jmenovaní byli diskriminovanou menšinou už před revolucí a nejspíš jí zůstanou i po ní. Cesta, která vede ke skutečné pravdě o Ukrajině, začíná pokorným poznáním, že tam žijí lidé jako jsme my. Dobří i zlí, otevření i zaslepení, dobrosrdeční a pohostinní

Mladík v kukle hrající na klavír Requiem for a dream

Vít Hassan

i namyšlení a hrubí. A že se jim vůbec nežije lehce. Kdo ale do té čarokrásné země mezi Karpatskými poloninami a Černým mořem přijede, je udiven obrovskou vůlí lidí poprat se se životem, který dostali do vínku. I s nouzí, odcizující otce, odcházející do ciziny za prací, od rodin, i s oligarchy, kteří se střídají u moci.

A i když tento text bude převážně o politice, jeho autorovi zněla při psaní v uších i v duši uhrančivá směsice radosti, smutku, lásky, nenávisti, nadějí a obav, znějící z lidových ukrajinských, moldavských, huculských, romských a židovských písní, které si místní tak rádi zpívají. Kupodivu většinou společně, bez ohledu na to, kde a komu se narodili, procítěně, něžně i divoce a s velkou chutí.

Šok jako hrom

Pro ty z našich krajanů, kteří jsou zvyklí dívat se na okolní země – a zvláště na ty na východ od nás – s pohrdáním, musela být kyjevská revoluce pořádný šok. Ukrajincům jsou zvyklí pohrdavě říkat „úkáčka“ a koukat na ně skrz prsty jako na přivandrovalce, kteří mohou být rádi, že je tu trpíme.

V jistých holohlavých komunitách je dokonce v módě nadávat, že jsou špinaví, věčně opilí, a navíc berou nám, Čechům, práci. (Opovažte se jim připomenout, že ve stejné situaci, jako oni tady u nás, jsme my v Anglii

a dalších zemích, kam vyrážíme za prací. A s podobným pohrdáním se tam mnozí rábdobylstenci chovají pro změnu zase k nám – řeknou vám, že jste stejní jako oni a přidají ránu pěstí.)

A tihle lidé, ke kterým tu mnozí přistupují jako k druhořadým, si vám najednou usmyslí, že si doma, na Ukrajině, udělají pořádek. Že už jim došla trpělivost s papaláši a zbohatlíky (kteří se zase tak moc neliší od těch našich). A řekli si: takhle to dál nejde, zatímco my, „Evropané“, poslušně držíme hubu a krok. Zkrátka šok!

Podobný šok to musel být pro české novináře, kteří dlouho vůbec nevěděli, která bije. Potom ale chytli vítr do plachet a začali psát přesně podle pokynů nadřizených. Něco zveličili, něco vynechali, jak se jim to hodilo do krámu.

Bílé kladivo

Hlavním jablkem sváru při pokusech o objektivní zachycení toho, co se ve skutečnosti odehrává na Ukrajině, je role ultranacionalistů. Česká média je zpočátku ignorovala, později o nich začala psát jako o fotbalových fanoušcích.

Rudo-černé vlajky banderovců ale při protestech nešlo přehlédnout, stejně jako prapory s emblémem nacionalistické strany

Svoboda. A jak ukazují záběry z ukrajinských měst, stále vesele vlají.

Zásadní roli v násilné revoluci navíc hrál Pravý sektor, hrůzu budící paramilitární jednotky, tvořené radikály z nacionalistických skupin s názvy jako Trojzubec Stěpana Bandery, Ukrajinství nacionalisté, Patrioti Ukrajiny nebo Bílé kladivo, včetně fotbalových hooligans.

Barikády v ulicích

Vít Hassan

Ultranacionalistická a xenofobní strana Svoboda je extremistickou organizací, která se ztotožňuje s ideologií německého národního socialismu, hlásí se k odkazu fašistické Organizace ukrajinských nacionalistů a každý rok slaví založení ukrajinské divize Waffen SS.

ZAČNETE-LI MLUVIT S UKRAJINCI O BANDEROVCÍCH A FAŠISTECH, SE ZLOU SE POTÁŽETE - JEDNÁ SE PRŮ O PROPAGANDU PRORUSKÝCH MÉDIÍ A KREMLU, SLOUŽÍCÍ K DISKREDITACI JEJICH BOJE ZA NEZÁVISLOST...

Na nezúčastněného pozorovatele působí tyto souvislosti jako rána na solar plexus, zvláště když vidí nenávislné fašistické rituály slibující smrt nepřítelům Ukrajiny (Rusové, Poláci, Romové, židé, zkrátka všichni, kromě „pravých Ukrajinců“), nebo nápisy SS, wolfsangelské runové znaky podobné svastikám a nacistické číselné šifry 14 (David Lane) a 88 (Heil Hitler) na helmách a štítech bojovníků za novou Ukrajinu. Nehledě o zmrtvýchvstání kultu Stěpana Bandery, který se proslavil tím, že krátce po zahájení německého útoku na SSSR ve spolupráci s hitlerovskými vojsky brutálně vyháněl Poláky, židy a Romy z dnešní západní Ukrajiny. Jeho národně-osvobozeneckému boji padlo za obětí 150 000 lidí.

Vymyslel fašisty Putin?

Začnete-li ale mluvit s Ukrajinci o banderovcích a fašistech, se zlou se potážete. Řeknou vám totiž, že se jedná o propagandu proruských médií a Kremlu, sloužící k diskreditaci jejich boje za nezávislost na Rusku. Ujišťují vás, že nejde o žádné fašisty, ale o radikální bojovníky za svobodnou Ukrajinu, kteří to myslí dobře a k národnosti

nesnášenlivosti mají daleko. Taková že jsou specifika země, závislé dlouhá desetiletí na Sovětském svazu a toužící po skutečné nezávislosti a svobodě. Mimochodem, něco na těch specifických asi bude, protože třeba na barikádách proti Janukovyčovým speciál-

ním jednotkám policie bojovaly kromě ukrajinských nacionalistů i dva oddíly židů, byli tu Bělorusové, Gruzíni, Moldavané, Rusíni a další. Zlé jazyky ovšem přesto varují, že angažmá ultranacionalistů na barikádách a jejich „zásluhy o národ“ se do budoucna těm, kdo usilují o skutečnou demokracii na Ukrajině, nemusí vyplatit a mohou se stát časovanou bombou v okamžiku, kdy to všichni budou nejméně čekat. Skutečnost, že o nebezpečí fašismu píše ruská média přece ještě automaticky neznamená, že reálně neexistují. Videonahrávky, na nichž k Ukrajincům hovoří z pódia bývalý šéf ochranky čečenských bojovníků Maschadova a Dudajeva a velitel Pravého sektoru pro západní Ukrajinu Olexandr Muzyčko

se samopalem na zádech a říká: „Dokud v mých žilách teče krev, budu bojovat proti komunistům, židákům a rusákům,“ nahánějí hrůzu.

Olej do ohně

Olej do ohně obav o další směřování Ukrajiny přilil nový jazykový zákon, který přijal ukrajinský parlament společně s dekriminalizací propagace nacistické ideologie pouhých tři dny po ukončení bojů v kyjevských ulicích. Oficiálně vyjádřily své znepokojení Rusko, Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko – země, které mají na Ukrajině početné národnostní menšiny a apelují proto na nové vedení země, aby respektovalo jejich práva.

Nový jazykový zákon a legalizace banderovských symbolů se staly rozbuškou v ruskojazyčných oblastech na východě a na Krymu. Krymský parlament a radnici města Sevastopol, stejně jako místní letiště, obsadili ozbrojenci a dobrovolníci z řad narychlo vytvořené domobrany. Předseada samosprávy Charkovské oblasti Michajlo Dobkin varoval, že probíhá totální útok na práva rusky mluvící populace a že přijímané zákony ohrožují všechny, kdo neakceptují nacismus. Napětí, které vyvolal jazykový a nacionální zákon, se vzápětí přeneslo i do Ruska, které vyhlásilo pohotovost armády na západní hranici země.

Česká média píšou v této souvislosti o „separatistických tendencích“ vyprovokovaných Ruskem, skutečnost je taková, že rusky mluvící obyvatelé jihu a západu Ukrajiny vzali zákon do svých rukou až poté, kdy totéž učinili ukrajinsky mluvící obyvatelé ve středu a na západě země.

A co ostatní menšiny? O těch se bude v následujících dnech mluvit jen málo, ačkoli se jejich obavy vyrovnají těm ruským. Jenomže – na rozdíl od Rusů – nemají za sebou nikoho, kdo by se jich výrazněji zastal.

Budoucnost země v původních hranicích je v této situaci krajně nejistá, napětí v očekávání možné ruské invaze „na záchranu krajanů“ vzrůstá, nenávisť a vzájemné osočování obou znepřátelených táborů nevěstí nic dobrého. Ukrajinství občané, kteří se v dobré vůli vzepřeli zkorumpovanému režimu a za cenu krvavých obětí zvítězili v boji s jeho prominenty, si začínají uvědomovat, že zdaleka nemají vyhráno. Státní pokladna je vykradená, ekonomika před bankrotem a doba, kdy všichni spojí síly, aby společně žili důstojný život ve vzájemné toleranci, bohužel ještě hodně daleko.

KOMU NA UKRAJINĚ ZVONÍ HRANA

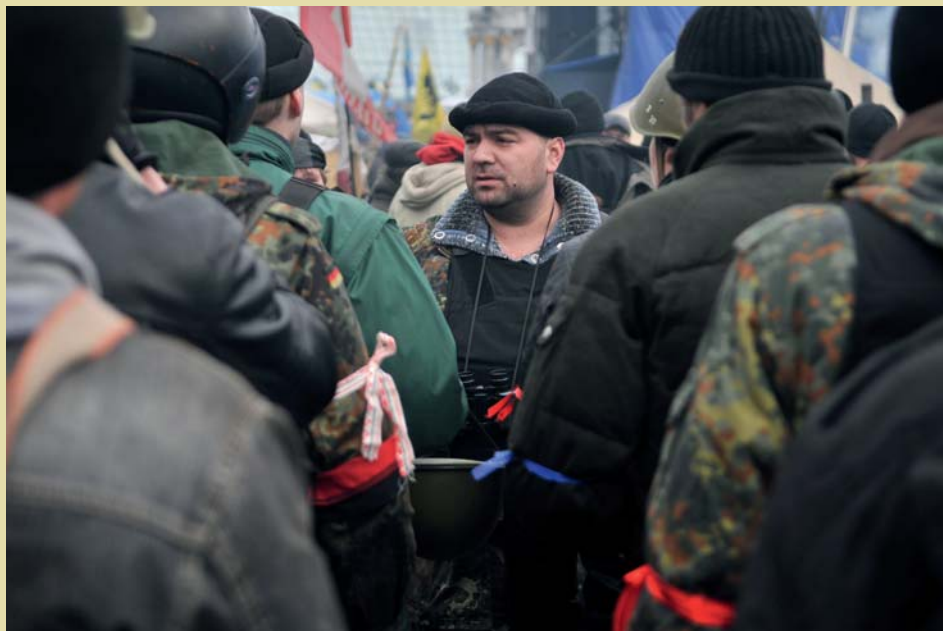
Ondřej Mrázek

Pozornost českých a světových médií je nyní upřena na poloostrov Krym, kam Rusko vyslalo armádu na popud Krymského parlamentu, který se odmítl podřídit nové ukrajinské vládě a vyzval Moskvu, aby se postavila na ochranu tamního, převážně ruského obyvatelstva. Ostatní národnostní menšiny, žijící na západě země, mediální pozornost nepřitahují. I ony se ale obávají, co se stane, až se radikální bojovníci z barikád v Kyjevě, ozbrojení kovovými tyčemi, pistolemi a samopaly vyrabovanými z přepadených policejních skladů vrátí domů a začnou uvádět v život kontroverzní zákony.

Budou mít pocit, že jako vítězni revolucionářů a národní hrdinové, za které jsou nyní považováni, mají větší práva než ostatní? Složí zbraně, nebo budou pokračovat v boji za novou Ukrajinu jen pro Ukrajince? Prosadí nacionalistická Svoboda a ultrapravicoví radikálové z Právěho sektoru, kteří získali pod kontrolu silová ministerstva, své programy zaměřené proti nepřítelům Ukrajiny? A jak se zachovají k těm, kteří mají jiný etnický původ, náboženské přesvědčení nebo politický názor?

Zapomenutý národ

Jen pár kilometrů od přísně střežených hranic mezi Ukrajinou a Slovenskem, potažmo Evropskou unií, žijí ve stovkách vesnic, městeček a osad zakarpatští Romové. V neklidném regionu neměli nikdy na různých ustláno, navzdory tomu přežili a zachovali si svou osobitou kulturu a životní styl. Dnes žije na samém západu země většina ukrajinských Romů. Až na výjimky se potýkají s nepředstavitelnou bídou a absolutním nezájmem většinové společnosti na řešení jejich problémů.

Radikální jednotky demotrů, které se podle černočervených pásek pravděpodobně hlásí k Banderovcům nebo Právěmu sektoru

Vít Hassan

V malebných zakarpatských osadách se natáčel kultovní film *Cikáni jdou do nebe*, pochází odtud i zpěvák americké gypsy-punkové kapely Gogol Bordello, která čerpá z romských hudebních kořenů, Evžen Hütz. Zlaté časy zakarpatských Romů jsou ale už dávno pryč.

V současnosti bojují o přežití. Prábídně na tom byli už před vypuknutím ekonomické krize. Nyní, když se s chudobou potýká celá země, se ocitli v ještě větší izolaci. Vláda nemá o nejchudší ukrajinskou oblast s početnou maďarskou, rusínskou a moldavskou menšinou zájem a ani peníze na podporu jejich základních potřeb. A o tamní Romy už vůbec ne. Stali se zapomenutým národem, kterému dávají najevo, že je jen na obtíž. A obávají se, že pod nacionalisty bude ještě hůř.

Nejsem nacista, ale...

Nová ukrajinská vláda ještě před invází ruských jednotek na Krym prohlásila, že země je na pokraji bankrotu. Mezinárodní pomoc EU pokryje náklady pouze na několik týdnů, pak budou muset přijít na řadu půjčky USA a Mezinárodního měnového fondu, podmíněné přískrcením už beztak nedostačujících výdajů na sociální účely, školství a zdravotnictví. Mobilizace armády a ekonomické ztráty způsobené vyostřením vztahů s Ruskem (zdražení cen plynu,

omezení ekonomické spolupráce) budou znamenat další těžko odhadnutelné výdaje státního rozpočtu, dočista vytunelovaného Janukovyčovým mocenským klanem (i klany jeho předchůdců, kteří se střídali u moci). Země se ocitá v začarovaném kruhu. Zhoršení sociální situace vytváří podmínky pro posílení nacionalistických nálad a další růst vlivu ultrapravicových radikálů, kteří činí za veškeré problémy zodpovědné tzv. nepřátele Ukrajiny. Národnostní menšiny podle nich „brání spravedlivému zastoupení Ukrajinců v zemi, kde jsou pány oni“.

Když se zpravodaj BBC Gabriel Gatehouse v ulicích Kyjeva pokoušel zjistit, jaké jsou názory hlídkačích členů polovojenských jednotek Právěho sektoru, slyšel šokující odpovědi začínající důvěrně známou formulkou: „nejsem nacista, ale...“

„Líbí se mi myšlenka jednotného národa. Chci, aby existoval jeden národ, jeden lid, jedna země. Čistý národ. Ne jako za Hitlera, ale na náš způsob, tak trochu jako za něho.“ „Ukrajina musí být jen pro Ukrajince.“ „Jsem nacionalista, protože některé etnické skupiny ovládají ekonomiku i politiku. Hlavně Rusové, židé a Poláci...“

Obrácení Dmitrije Jaroše

Většina Ukrajinců podporuje novou vládu jako naději na lepší a důstojnější život. Upřímně

věří, že svržením autokratické moci se před nimi otevírá lepší budoucnost. Nástup nacionalistů k moci je podle nich spravedlivou odměnou za revoluční bojové zásluhy Svobody a Pravého sektoru. Kritiku jejich xenofobních výroků a výstřelků považují za propagandu přívrženců Janukovyče a provokace ruských tajných služeb. Taková tvrzení získala na váze zvláště po obsazení Krymu proruskou domobranou a ruskými vojáky. Vůdčí osobnosti nacionalistických hnutí navíc po získání vlivných funkcí ve

nacionální nenávisti k prosazování pravdy a lásky upřímně.

Solidarita s Rusy

Daleko nadějnější zprávou pro další budoucnost Ukrajiny než názorové kotrmelce vůdců Pravého sektoru jsou zprávy ze Lvova – jedné z hlavních bašt ukrajinského kulturního povědomí – o vlně solidarity

napsali, že „je nesmysl vnucovat donským a krymským Ukrajincům haličský styl života“ a zdůraznili, že na Majdanu bojovali společně občané různých národností, které spojovala láska k Ukrajině a nenávist k tyranii. „Musíme ctít kulturní a jazykové potřeby jihu a východu naší země, aby se na Ukrajině necítili jako cizinci,“ píše se v dopise, který podepsal i syn jednoho z vůdců banderovské Národní povstalecké armády Romana Šuceviče. K iniciativě se připojila i ukrajinská televizní stanice Telekanál č. 5, která „jako solidární gesto“ vysílá denně od 22:00 zprávy v ruštině.

Tisíce lidí se o den později zúčastnili Lvovského „Dne ruštiny“. Účastníci akce se zavázali mluvit celý den rusky „doma, v tramvaji, v práci i v kavárnách, divadlech a klubech na protest proti „některým ukrajinským poslancům, kteří zneužívají svoje funkce k provokování rozkolu Ukrajiny.“

Neuběhl ani týden a obavy Lvovanů se v souvislosti s povstáním krymských Rusů a ruského armádního angažmá téměř naplnily. A aby toho nebylo dost, ruská okupace Krymu staví do pozice menšiny, které zvoní hrana, další pozapomenutý národ – za Stalina deportované a po pádu SSSR se navrátilší krymské Tatary. Dosud byli diskriminováni Kyjevem, teď se bojí, že pod ruskou správou poloostrova se situace ještě zhorší. A tak smutně vtipkují, že se cítí být Ukrajinci jako nikdy předtím.

Společně proti náckům

Ukrajincům, kteří měli odvahu se vzbouřit proti zkorumpovanému oligarchovi Janukovyčovi, a zároveň se ostře vyhraňují proti xenofobním krokům nové moci, je třeba vyjádřit solidaritu a podporu. Bojují totiž nejen za budoucí osud své země, ale i celé střední a východní Evropy. Kritizovat je, moralizovat a upírat jim právo na změnu kvůli angažmá ultrapravicových radikálů v nových mocenských strukturách by znamenalo skočit na špek ruské propagandě. Je naopak třeba podpořit ty síly na Ukrajině, které odmítají xenofobii i ultranacionalismus a snaží se o bezproblémové soužití různých národností, náboženských a názorových skupin.

Země jako je Česko a Slovensko, kde pravidelně pochodují rasistické bojůvky v ulicích měst a kde funkci županů získávají neonacisté, potřebují dobré vztahy a vzájemnou solidaritu se zdravým jádrem nové ukrajinské společnosti jako sůl. Jinak se dříve než rozumní a tolerantní Češi, Slováci a Ukrajinci spojí Pravý sektor se Slovenskou pospolitostí a stále agresivnějšími nacisty z DSSS.

Muž sedící pod portrétem Stephana Bandery

Vít Hassan

vedení armády a policie výrazně zmírnilo svůj slovník a snaží se před ukrajinskou a mezinárodní veřejností prezentovat jako umírnění, liberální a demokratičtí politici.

s ruskojazyčnou menšinou a protestech proti přijetí diskriminačního jazykového zákona. „Nakladatelství Starého Lva“, které vydává původní ukrajinskou literaturu, oznámilo, že v reakci na přijetí zákona zakazujícího ruštinu

ČAS UKÁŽE, NAKOLIK JSOU PROHLÁŠENÍ O OBRÁCENÍ NACIONALISTŮ V TOLERANTNÍ DEMOKRATY JEN POPULISTICKÝMI ZÁSTĚRKAMI JEJICH SKUTEČNÝCH CÍLŮ, A NAKOLIK MYSLÍ SVŮJ ZÁZRAČNÝ PŘEROD UPŘÍMNĚ...

Šéf Pravého Sektoru a kandidát společenství Majdanu na prezidenta Dmitrij Jaroš, nechvalně proslulý svými antisemitskými výroky a krutostmi páchanými po boku čečenských teroristů proti „satanistické Moskvě“ se například minulý týden sešel s velvyslancem státu Izrael. Ujistil ho, že jeho hnutí se nyní soustředí na dodržování zákonů, boj proti korupci a prosazování tolerantní politiky v národnostních a náboženských otázkách, která povede k vytvoření rovných příležitostí pro všechny národnosti Ukrajiny. Jakékoli projevy xenofobie bude údajně tvrdě potlačovat.

Čas ukáže, nakolik jsou prohlášení o obrácení nacionalistů v tolerantní demokraty jen populistickými zástěrkami jejich skutečných cílů, a nakolik myslí svůj zázračný přerod od šíření

a další „neukrajinské jazyky“ vydá první knihu v ruštině za jedenáct let své existence. Šéfredaktorka Mariana Savka prohlásila, že se tak rozhodli na znamení nesouhlasu s „ukvapenými a nepromyšlenými kroky nové moci“.

„Knihy v ruštině jsme nikdy nevydávali, ale ctíme právo každého člověka vyjadřovat a sdílet své myšlenky v mateřštině. Jsem Ukrajinka, ukrajinsky píšu a mluvim, ale od srdce se mi hnusí spekulace s jazykovými zákony. Nechápu politiky, kteří takto uvažují. Co tím sledují, koho provokují?“

Ve stejný den zveřejnilo Sdružení Lvovské inteligence otevřený dopis ukrajinskému parlamentu s „výzvou k okamžitému ukončení jazykových spekulací. Jeho autoři

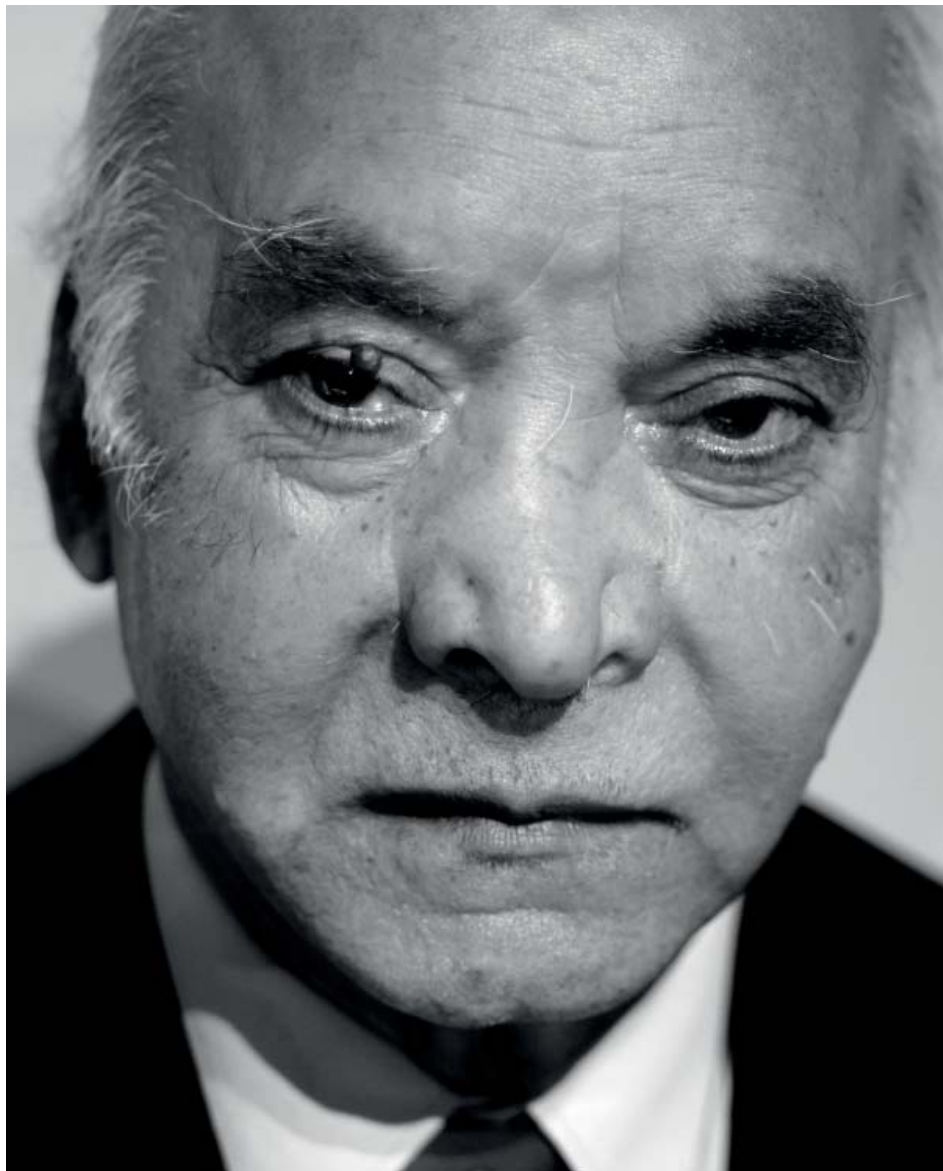
➔ Vyjádření ukrajinských Romů o aktuálním dění na Ukrajině naleznete v článku na webu www.romea.cz

ANDREJ GIŇA: PAŤIV. Ještě víme, co je úcta

Alena Scheinostová

Nebudeme příliš nadsazovat, prohlásíme-li, že bez Andreje Giňa (*1936) by nebylo romské literatury. Přinejmenším by byla ochuzena nejen o řadu vynikajících textů, které naprosto snesou srovnání s tím lepším z literatury majoritní, ale též o osobitého autora, jenž vnesl do romského psaní nezastupitelný rejstřík stylů, motivů i témat. Giňův životní příběh pokrývá v podstatě úplný příběh romské menšiny během dramatického dvacátého století: autor se narodil v romské osadě na východním Slovensku, za války zažil ohrožení a šikanu Hlinkových gardistů, v poválečných letech byl s rodiči mezi prvními romskými dosídlenci do průmyslových oblastí Čech – konkrétně do Rokycan. Patřil k předním osobnostem působícím na sklonku 60. let ve Svazu Cikánů-Romů (SCR), na stránkách jeho zpravodaje *Romano* lčil rovněž debutoval, a to zápisem tradiční pohádky *O Romovi a černé paní*. V romském hnutí se Giňa angažoval i po zákazu SCR, v 80. letech patřila jeho domácnost ke středobodu setkávání romské inteligence – některým ze setkání se dokonce dostalo ohlasu ve většinovém tisku. Po Sametové revoluci byl Giňa činným členem Romské občanské iniciativy, zároveň hojně publikoval v rodičím se romském tisku, paralelně se věnoval hudbě. Ještě dnes, ve vysokém věku, podniká: prodává Romům brambory, cibule a střívka na „goja“ – což vědí diváci Giňova biografického filmového portrétu z ruky Jaroslava Hovorky *„Goja jedou“* (2006) či příslušného dílu z televizního cyklu *Ještě jsem tady* Terezy Brdečkové a Zdeňka Tyce (1999). A tak je přímým svědkem další kapitoly romské historie – jejich dnešní pauperizace a sociálního propadu a vylučování.

Dvojjazyčný česko-romský výbor „Paťiv“, který z Giňovy tvorby připravily romistky Karolína Ryvolová a Helena Sadílková, je záměrně uspořádán tak, aby pomocí autorových textů provedl všemi těmito dějinnými zvraty. Úvodní trojice povídek *Phuro* (Dědek), *Pal o Škiparis* (O Škypárovi) a *Bijav* (Svatba) se ohlíží za těsně předválečnými a válečnými lety na Slovensku a ukazuje romské společenství v posledních okamžicích integrace do slovenské venkovské společnosti. Další zařazené texty zastupují žánr volného vzpomínkového vyprávění a zachycují momenty z válečných dob – kupříkladu příběhy Sar mušindam te rozčhivel o khera (Jak jsme si museli zbourat vlastní domy) či *O Rusi kij'amende* (Rusové jsou tady) mají bezpochyby též dokumentární hodnotu a mohly by sloužit jako čítankové materiály učitelům, kteří by si přáli vykládat o fašistických per-

Andrej Giňa

Lukáš Houdek

zekucích Romů konkrétně, a přitom neschematicky: pasáž, v níž slovenský starosta odmítne gardistům vydat židovskou hokynářku, je působivou ilustrací klasické romistické poučky „někteří starostové se za své pronásledované občany postavili“; a když na závěr vypravěč konstatuje: „Pal o mariben pes phundra e luma a sako šaj geľa, kaj kamelas. Tolčemešiste le Romendar na ačhila aňi jekh. (Po válce se otevřely hranice a každý si mohl jít, kam chtěl. Z Romů nezůstal v Tolčemeši ani jeden.)“ (s. 146/147), má čtenář velmi podrobnou představu o tom, jak vypadaly a z čeho byly ukuty klíny, jež válečné události vrazily mezi romské a neromské sousedy ve vesnici.

Detailní záběr a blízkost postavám a okamžikům je charakteristická též pro další texty souboru, ať už čtenáře zavádějí do prostředí rokycanských Kovohutí (E Maruška/Maruška), přizvou ho na sousedskou besedu v parku (Pre lavkica/Na lavičce) nebo do současné herny v ghettu (Sam diline, či nasvale?/Jsme hloupí, nebo nemocní?). Schopnost vystihnout povahu, situaci či náladu je Giňovi vlastní a dosahuje toho elegantně, několika slovy či obraty v přímé řeči s lehkostí, jaká není v kontextu romské tvorby vždy obvyklá. To platí i pro postavytypy v zařazených lidových pohádkách z Giňových zápisů: přestože jde o známé a obecně rozšířené syžety, autorovo podání

z nich dělá nápadité a svěží kousky, v nichž nechybí trocha pikantního humoru, jak si většinový čtenář navykl od romských pohádek očekávat. I naučnější, moralizující texty souboru (jako titulní *Na bisterďam pre peskeri paťiv*/Ještě víme, co je úcta) jsou díky autorově schopnosti bavit a vyprávět čtivé a sdělné – jsou opravdovou zábavou, jež navíc prozrazuje svého původce jako člověka moudrého, zkušeného a nesmírně laskavého; takového, jak je v souboru prezentován autorův otec Andrej.

Svazek je vypraven podle nejlepších romistických edičních tradic, jimž položila základy Milena Hübschmannová. Většina textů sbírky byla již dříve publikována (tři úvodní povídky vyšly roku 1991 ve sbírce *Bijav/Svatba* jako doposud jediná Giňova knižní publikace, roku 2003 za ně autor obdržel literární cenu nadace Open Society Fund), překlady však byly nově zrevidovány a jazyk originálu jednotně editován. Cenná je úvodní studie Karolíny Ryvolové, jež zasazuje Giňovu tvorbu do širšího společenského kontextu a obsahuje řadu málo známých údajů o autorově životě či o romském hnutí a rozvíjející se kultuře obecně. Nehodlám se s autorkou přít o stereotypizované tvrzení, zda autor je či „není spisovatelem v běžně zaužívaném smyslu toho slova“ (s. 19), jen podotknu, že Giňova životní dráha, jak ji ve studii vylíčila, je pro podobu spisovatelství mezi českými Romy takřka modelová a rozhodně přispěje k pochopení pozadí i podob romského autorského psaní.

Jako appendix je ke sbírce přiřazen výběr Giňových dopisů Mileně Hübschmannové, zakladatelce romistických bádání u nás a autorově mnohaleté přítelkyni a editorce – cenný dokument, který dává blíže nahlédnout do souvislostí romského hnutí i Giňovy tvorby. Poněkud rušivé jsou přitom pouze nesčetné poznámky pod čarou vysvětlující někdy i obecně známé věci (co to byla Národní fronta ČSSR), zabíhající do zbytečných a dublujících se podrobností a matoucích křížovými odkazy – snad by bylo lépe tyto zajímavé vysvětlující informace zařadit na závěr bloku nebo je nahradit samostatnou studií, již je ostatně ve snadno dostupné a ucelené podobě (kupř. v časopiseckém vydání v některém z impaktovaných titulů) potřeba jako soli. Je však pravděpodobné, že se do nich začtou především badatelé hledající detailnější poučení – ti také ocení bibliografii přičleněnou ke svazku v samém závěru.

Po obou editorkách je nevděčné vyžadovat hned další práci, nicméně bylo by velkou službou romské autorské tvorbě i jejím čtenářům, kdyby v podobné kvalitě záhy následovala vydání jiných výrazných romských literárních osobností – titul *Paťiv* totiž ukázal, že v archívech či nízkonákladových časopisech je stále skryto mnohé, co stojí za více než za přečtení.

Andrej Giňa: Paťiv. Ještě víme, co je úcta. Vyprávění, úvahy, pohádky, Triáda Praha 2014. Z romštiny přeložily Milena Hübschmannová, Jana Kramářová, Denisa Miková, Karolína Ryvolová, Helena Sadílková, Alena Smutná a Martina Vyziblová.

PAŤIV

Ještě víme, co je úcta

ANDREJ
GIŇA

ILUSTROVALA
ZUZANA
MAŠKOVÁ
TRIÁDA

ANDREJ GIŇA: TRIN JANDRE/ TŘI VEJCE

E Romňi, e Kachňi, zageľa ke peskeri sušeda, ke Kohutaňa, phureder Romňi. „San khere?“ phučľa.

„Sar dikhes, ta sam. A vandre, ma terďuv maškar o vudar,“ odphendľa lake e Kohutaňa. „So pheneha, Romňije, koda miro baro šero mek na avľa khere pal o balos – sombatatar!“ „Ma vaker! A kaj geľa?“ zvedanones phučľa e Kohutaňa.

„Te ma džanás! Kaj šaj geľa. Ta ča pal kodi, so late o šero sar la Angela Davisonate.“

E Kohutaňa ča bondarlas la šereha. „Ta kaj me leske kada cerpinás! O murša sa jednaka. Aňi miro na has feder, sar has terno. Me somas khere la čhajoraha a jov paš o slugađa peske udživlas. Akana te mange kada kerlas, takoj les otravinav!“ O rom bešelasa paš o skamind a ča dikhelas, sar leskera romňa zaiľa e chol'i. Andalo jakha lake mište o jaga na chučkernas.

„No me imardžav,“ phendľa e Kachňi. „Dikhen,

bisterďomas soske avľom! Nane tumen khere trin jandre? Jov sar avel kavka nasigo khere, ta kamel švirža kerade rizki.“

+++

Eva zvaná Kachňi zazvonila u své sousedky, starší Romky, přezdívané Kohutaňa. „Jste doma?“ zeptala se.

„Jak vidíš. Pojď dál, nestůj ve dveřích,“ zvala ji Kohutaňa.

„Tak co bys tomu řekla, holka, ten můj chytrák se ještě nevrátil domů ze zábavy – od soboty!“

„Nepovídej! A kam šel?“ zajímala se Kohutaňa.

„Vím já? Asi k tý s tím afrem, co vypadá jak Angela Davis.“

Kohutaňa nevěřičně kroutila hlavou: „Tak to já bych mu teda netrpěla! Chlapi jsou všichni stejný. Ten můj zamlada nebejval jinej. Já byla doma s malou, a on si užíval na vojně. Kdyby mi to udělal dneska, prostě bych ho z fleku otrávil!“

Její muž seděl za stolem a nestačil se divit, jak se jeho žena rozčilila. Z očí jí div nešlehaly plameny.

„No, já už půjdu,“ povídá Kachňi. Vidíte, málem bych zapomněla, proč jsem přišla! Nemáte doma tři vajíčka? On když se takhle vrátí domů pozdě, tak mívá chuť na čerstvě usmažené řízky.“

(Kráceno)

NIKDYKDE

Jana Baudyšová

Bylo to trochu jako cesta metrem. Chvátám, abych ho chytila, a už nahoře na schodech vidím, jak stojí a dveře se chystají zabouchnout. Ve vteřině si to představím – jak se rozeběhnu, nedůstojně, s nekontrolovatelným výrazem ve tváři, budu brát schody po dvou a jestli se nepřerazím, rozplácnu se o sklo, protože to samozřejmě nestihnu. Takže to neudělám. Jdu, hezky pomalu, ležérně, protože ono pojede další. A dveře se zavřou a já se zašklebím pod fousy, protože jsem to přece věděla.

„Tak ale honem,“ ozve se hlas, a mě to nechává v klidu.

„Věčně tu na vás čekat nemůžu,“ hlaholí dál. A pak mi to dojde. Že metro má vlastně taky řidiče. A teď na mě mluví. Ze svých dveří. Které otevřel.

„No celý to zas otvírat kvůli vám nebudu,“ směje se. A sklápí jedno ze sedadel vedle sebe.

Tak jdu. Do kabiny metra. A sedám si vedle řidiče. Normálka. Pak mi to teprve dochází. Že to není taková běžná cesta podzemkou. „Ono se to samozřejmě nesmí,“ promluví na mě řidič. „Ale já jsem tu pořád sám a nemám si s kým promluvit,“ vtipkuje. A tak jedeme a já hltám očima ten tunel. Světla olizují koleje a mezi nimi se v jednu chvíli zaleskne louže. „Někdy tam jsou i ryby,“ baví se řidič mým úžasem. Na příští zastávce mě s úsměvem vykopne „vedle“. Hezky do vagonu. A teď mám úsměv na rtech já.

Bylo to trochu jako dívat se na film. V sobotním odpoledni, s deštěm, co se trhaně spouští po okenních tabulkách. Se zvukem přehravače chroustajícím videokazetu z půjčovny. Nebo v přítmi kina, kde je trochu chladno i v létě. Kde se zčistajasna potkám s Robertem Benignim, který se, coby italský žid, dostane do koncentráku a svému synovi hraje divadlo, že je to všechno jen hra, kterou mu připravil k narozeninám. A snímek se příznačně jmenuje Život je krásný. Nebo Adriena Brodyho, Pianistu. Nebo Satelita, kurdského kluka, kterému se svět smrskl na utečenecký dětský tábor na irácko-turecké hranici ve filmu I želvy mohou létat. Nebo Leopolda Sochu, polského zlodějíčka a údržbáře kanalizace ve Lvově, který zprvu vydělává na skupině židů, které v podzemním labyrintu ukrývá, a který jim nakonec pomůže přežít – V temnotě. Nebo manažera hotelu Rwanda Paula Rus-

esabagina. Nebo romskou mámu, co těsně před tím, než u domu zastaví auta budoucích vrahů, své děti utěšuje, že Je to jen vítr. A další.

A pak vyjdu z přítmi kina, kde je trochu chladno i v létě, ven a říkám si jak to... jak to, že si lidi jen tak chodí po ulicích, pro párek v rohlíku nebo spěchají z práce. Jak to, když pár metrů od nich a třeba jen za zdí se přes plátno právě převalily tak silné příběhy. Jenže ono to vše jenom ve mně a já zase nevím, jaké příběhy se zrovna odehrávají jim. A třeba jsou nudné a třeba jsou jako z filmu. A třeba jednou v tom filmu budou, ale spíš v něm nebudou nikdy, což ale neznamená, že se nedějí.

Bylo to trochu jako motat se kolem ohně (a zjistit, že pálí), bylo to trochu jako nechat přeběhnout přes cestu černou kočku (a zjis-

tit, že se nic nestane), bylo to trochu jako uvidět paní se sadou židlí z plastu (čerstvě koupených a na které si sedla, vítězoslavně a na plošině pro kočárky v autobuse, s pocitem, že si vlastně nese místo na sezení s sebou a jak na všechny hrozně vyžrala a kromě toho, že kvůli ní řidič zastavil mimo zastávku, protože se v serpentíně na Barandov málem z té plošiny zřítíla, a řekl jí „vy krávo“, z nich vůbec nemohla vysednout, protože byla obézní) a nebo trochu jako jít se na Vánoce za tmy projít do města (a uvidět rozzářená okna, za kterými jsou lidé sami). Prostě to bylo vždycky trochu veselé anebo smutné, trochu obyčejné anebo nevšední. Ty momenty, kdy se člověk sám se sebou potká a všimne si toho a je jedno, jestli je ten příběh jeho, anebo je úplně cizí. A ani ten už pak úplně cizí není, když se v něm sami se sebou potkáme, už si ho pouštíme dál, už mu otevíráme dveře.

A on tam vklouzne a třeba se i schová, do nějakého zákoutí, kde na něj pak dlouho sedá prach, vedle těch, co už tam jsou a každý je z jiného konce světa a vlastně spolu ani vůbec nesouvisí. Ale tu a tam přijde jejich čas a dají o sobě vědět. Asi tak, jako když úhoz do klapky psacího stroje vymrští na papír písmenko. A najednou tam je, černá na bílém a sedí nám před očima. A nemusíme znát všechny příběhy, co mají v sobě jiní lidé, protože to dost dobře nejde, jelikož i znát všechny své vlastní je poměrně těžké. Natož jim rozumět. Ale když o nich budeme vědět, když na ně budeme pamatovat, že prostě nějaké jsou – protože nějaké jsou vždycky, můžeme lidem lépe porozumět.

A také jim můžeme některé příběhy darovat. A je jedno, jestli ty naše anebo jestli je seznámíme na plátně třeba s Pianistou, v kině, kde je i v létě trochu chladno. A oni pak z něj třeba pojedou domů metrem, ve kterém bude řidič, co má zrovna dobrý den a někoho jen tak pro radost svezde u sebe v kabině a oni o tom vůbec nebudou vědět. Což bude úplně v pořádku, ale ještě lepší bude, že si s sebou povevou příběh, který jim pomohl někomu dalšímu porozumět.

A to zase nebude vědět ten, co se veze vepředu u řidiče a hltá očima ten tunel. Což bude taky v pořádku, protože každý z nich si zrovna prožívá ten svůj. Příběh, který se stát může – a vlastně taky nemusí.

V KAŽDÉM ČASE JE TŘEBA HRDINŮ SE ZVLÁŠTNÍMI SCHOPNOSTMI A VŮLÍ POMÁHAT LIDEM... MÁ ZVLÁŠTNÍ ČICH, VĚŠTECKÉ SCHOPNOSTI A NENECHÁ SI UJÍT ŽÁDNOU PŘÍLEŽITOST SATIRICKY PKOMENTOVAT POLITICKÉ A SPOLEČENSKÉ DĚNÍ...

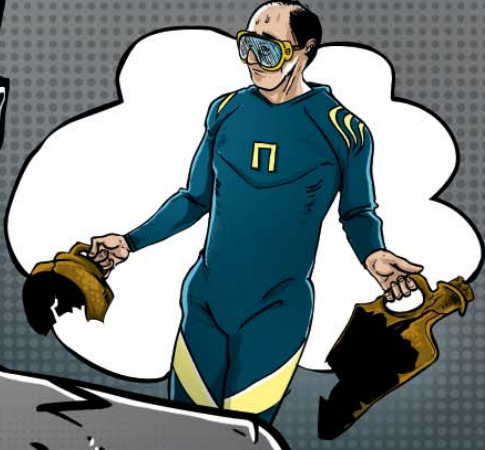

SUPERHRDINU **BENGORA** ZRODILA DOBA A NÁŠ ČASOPIS.

...JE TOTIŽ PŘESVĚDČEN, ŽE MU SVĚT SPOLKNE VŠECHNO, CO SI ZROVNA VYMYSLÍ...

RUSKÝ PREZIDENT VLADIMÍR PUTIN SE ASI ZBLÁZNIL...

...STŘÍLÍ JAKO JAMES BOND...

...KDYŽ SE JDE POTÁPĚT POTŘETÍ V ŽIVOTĚ, ČISTĚ NÁHODOU OBJEVÍ 2000 LET STARÝ POKLAD!...

...NEBO BĚHEM VÝLETU V DIVOČINĚ ULOVÍ 20 KILOVOU ŠTIKU, A HNED JE POBLÍŽ PREMIÉR MEDVĚDĚV S FOTOAPARÁTEM...

ALE NEJHUSARŠTĚJŠÍ KOUSK ZATÍM PŘEDVEDL, KDYŽ PROHLÁŠIL UKRAJINSKOU OKUPACI ZA HUMANITÁRNÍ AKCI!

A TAK SE MU BENGORO ROZHODL POSLAT MALÝ DÁREK...

NOBELOVU CENU SMÍŘU S KOUSKEM HADIHO OCÁSKU, DÍKY KTERÉMU SNAD ZAČNE VĚCI OPĚT VIDĚT TAK, JAK JSOU...

